

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

VĚZEŇSTVÍ A PENITENCIÁRNÍ PÉČE

**studijní opora k předmětu
pro studenty kombinované formy studia
oboru Sociální patologie a prevence**

Doporučený semestr:	pátý
Prerekvizita:	není
Navazující předmět:	Postpenitenciární péče
Kreditová dotace:	4
Ukončení předmětu:	zkouška
Garant předmětu:	Mgr. et Mgr. Tereza Raszková

Vyučující: **Mgr. et Mgr. Tereza Raszková**
Mgr. Stanislava Hoferková, Ph.D.

Kontakt: tereza.raszkova@uhk.cz
stanislava.hoferkova@uhk.cz

Hodinová dotace přímé výuky:

Prezenční forma studia: přednáška 1 hod. týdně, seminář 1 hod. týdně

Kombinovaná forma studia: přednáška 12 hod. za semestr

Hodinová dotace samostudia: 12 hodin

Pravidla komunikace s vyučujícím:

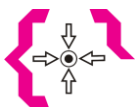
- prostřednictvím e-mailové korespondence,
- v konzultačních hodinách – zveřejněny na webových stránkách katedry

Úvod do studia předmětu (anotace)

Předmět seznamuje studenty se základními pojmy vědního oboru penologie, s teorií a historií trestu a trestání, legislativním zakotvením zacházení s odsouzenými osobami ve výkonu trestu odnětí svobody. Charakterizuje vězeňská zařízení a jejich profilaci, Vězeňskou službu České republiky a její strukturu. Dílčí témata věnují pozornost sociálním a občanským právům a povinnostem odsouzených a obviněných.

Obsah opory je rozčleněn do 9 studijních celků, z nichž každý obsahuje podrobnější osnovu (cíle kapitoly, časová náročnost, poznámky, souhrn) a pojmy k zapamatování, kontrolní otázky a dle potřeby odkaz na konkrétní zdroj ke studiu. V textu jsou zařazeny výňatky z legislativy a dokumentů, ukázky z literatury a dalších studií tak, aby si student dokázal vytvořit představu o zdrojích a byl motivován k dalšímu studiu. K ukázkám se vztahují kontrolní otázky. Na konci opory je vzorový soubor otázek, který má posloužit studentům k procvičení jejich vědomostí.

Tato studijní opora nenahrazuje studentovi učebnici či studijní text, přináší mu však základní orientaci v předmětu a v probíraných tématech, odkazuje na literaturu a další zdroje nezbytné při studiu předmětu.

Cíle předmětu

Cílem předmětu je získání uceleného pohledu na výkon trestu odnětí svobody, zejména z penitenciárního pohledu, pochopení problémů při naplňování cílů programu zacházení a hledání účinných metod k zefektivnění účinnosti výkonu trestu, event. dalších forem sociálně právní ochrany.

Navazující předmět Penitenciární a postpenitenciární péče přinese poznatky o možnostech reedukace odsouzených a programech zacházení, o psychických a sociálních důsledcích věznění, možnostech reintegrace do společnosti a objasní systém postpenitenciární péče. Bude se zabývat rovněž alternativními postihy za páchaní trestné činnosti.

Osnova předmětu

1. Vstup do předmětu a vymezení penologie jako vědního oboru.
2. Historie trestu a trestání na našem území.
3. Pojetí trestu a trestání.
4. Právní úprava trestu a výchozí dokumenty.
5. Penologické systémy.
6. Vězeňská služba České republiky.
7. Výkon vazby.
8. Výkon trestu odnětí svobody.
9. Typy věznic a jejich charakteristika.

Poznámka

Témata jsou převážně obsahem přednášek nebo konzultací, k hlubšímu samostudiu jsou určena především témata č. 2, 6, 7 a 8.

Literatura

Základní literatura:

- BAJCURA, Lubomír, ed. *Evropská vězeňská pravidla: doporučení REC (2006)2 Výboru ministrů členským státům Rady Evropy k Evropským vězeňským pravidlům*. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2006. 35 s.
- BĚLÍKOVÁ, Petra. Jak funguje výstupní oddělení. *České vězeňství*, 1, 2013, s. 16. ISSN 1213-9297. Dostupné z: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/Ceske%20vezenstvi/2013/CV_1_2013.pdf.
- ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 244 s. Vysokoškolské učebnice. ISBN 978-80-7380-138-0.
- ČERNÍKOVÁ, Vratislava a Vlasta MAKARIUSOVÁ. *Úvod do penologie*. Praha: Sociálně - právní institut, 1997. 113 s.
- FARRINGTON, Karen. *Svět za mřížemi: šokující pohled do skrytého světa zločinu a trestu, plného korupce, sadistických trestů, obchodů s drogami a vražd vězňů*. [Líbeznice]: Víkend, 2009. 208 s. ISBN 978-80-7433-009-4.

- FRANCEK, Jindřich a Leopold WOHLSCHLAGER. *Zločin a trest v českých dějinách*. 3. vyd. Praha: Rybka Publishers, 2002. 543 s. ISBN 80-86182-68-1.
- HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. 2., dopl. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. 183 s. Studia VŠERS; 12. ISBN 80-86708-30-6.
- HANUŠ, Bohuslav. *Primární základy penologie*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola J. A. Komenského, 2005. 95 s. ISBN 80-86723-14-3.
- Historie pardubické věznice. In: *Vscr.cz* [online]. 2010 [cit. 2013-02-18]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/veznice-pardubice-89/literatura-745/historie-pardubicke-veznice-5586>.
- KÝR, Aleš. *Památník Pankrác: expozice vězeňské služby České republiky = Gedenkstätte Pankrác: Ausstellung des Justizvollzugsdienstes der Tschechischen Republik = Pankrác memoriál: exhibition of the prison service of the Czech Republic*. [Praha]: Vězeňská služba České republiky, 1999. 83 s.
- MEZNÍK, Jiří, KUČHTA, Josef a Věra KALVODOVÁ. *Základy penologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995. 75 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy university v Brně; č. 132. ISBN 80-210-1248-X.
- NOVOTNÝ, Oto. *O trestu a vězeňství: studie o funkcích trestu v soudobé naší společnosti*. Vyd. 2. Praha: Academia, 1969. 250 s.
- POPELKA, Jiří. *Penologie. Díl první*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. 95 s. Monografie. ISBN 978-80-244-2932-8.
- RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie I*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. 125 s. ISBN 978-80-7435-264-5.
- RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie II*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 184 s. ISBN 978-80-7435-378-9.
- SCHEINOST, Miroslav et al. *Kriminalita očima kriminologů*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010. 238 s. ISBN 978-80-7338-096-0.
- Služební poměr příslušníka VS ČR. In: *Vscr.cz* [online]. 2013 [cit. 2013-02-18]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/onas/personalistika-1103/sluzebniho-pomer-prislusnika-vs-cr-6102>.
- SOCHŮREK, Jan. *Kapitoly z penologie. III. díl, Negativní jevy ve vězení*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. 69 s. ISBN 978-80-7372-205-0.
- SOCHŮREK, Jan. *Kapitoly z penologie. I. díl, Úvod do teorie trestu a trestání*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. 57 s. ISBN 978-80-7372-203-6.
- SOCHŮREK, Jan. *Kapitoly z penologie. II. díl, Teorie a praxe zacházení s vězňnými*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. 77 s. ISBN 978-80-7372-204-3.
- UHLÍK, Jan. *Historie věznění a vězeňství v Čechách: osudy významných vězňných osobností, prožité ve významných dobách zemí českých, viděné se zřetelem k vývoji českého vězeňství*. Stráž pod Ralskem: Institut vzdělávání Vězeňské služby v ČR, 2006. 319 s. ISBN 80-239-9417-4.

- Věznice Všehrdy. Charakteristika věznice. In: Vscr.cz [online]. 2011 [cit. 2013-02-18]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/veznice-vsehrdy-96/o-nas-1634/zakladni-informace-151/>.
- *Vnitřní řád věznice pro odsouzené muže zařazené k výkonu trestu do věznice s dozorem a ostrahou*. Č. j.: 157/2007-21/Všeob/3. Pardubice: Věznice Pardubice, 2009. 111 s.
- Základní informace o Vazební věznici Hradec Králové. In: Vscr.cz [online]. 2012 [cit. 2013-02-18]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/vazebni-veznice-hradec-kralove-75/o-nas-1581/zakladni-informace-170/zakladni-informace-o-vazebni-veznici-hradec-kralove>.

Legislativa a dokumenty (v platném znění):

- Vyhláška č. 109/1993 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby.
- Vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.
- Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky.
- Zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence.
- Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby.
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).
- Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody.
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.
- Webové stránky Vězeňské služby ČR: <http://www.vscr.cz/>

Rozšiřující literatura:

- BAJCURA, Lubomír. *Práva vězně: od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1999. 158 s. Právo pro každého. ISBN 80-7169-555-6.
- CZAPÓW, Czesław a Stanisław JEDLEWSKI. *Resocializační pedagogika*. 1. vyd. Praha: SPN, 1981. 414 s.
- ČERNÍKOVÁ, Vratislava a Vojtěch SEDLÁČEK. *Základy penologie pro policisty*. Vyd. 1. Praha: Policejní akademie České republiky, 2002. 148 s. ISBN 80-7251-104-1.
- FÁBRY, Anton. *Väznenie: história a súčasnosť*. Plzeň: Vydavateľství a nakladateľství Aleš Čeněk, 2012. 238 s. Autorské publikácie. ISBN 978-80-7380-379-7.
- FISCHER, Slavomil. *Etopedie v penitenciární praxi*. Vyd. 1. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, 2006. 183 s. Acta Universitatis Purkynianae; 123. Studia paedagogica. ISBN 80-7044-772-9.
- HENDRYCH, Igor. *Vybrané kapitoly z penologie*. Vyd. 1. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik v Opavě, Ústav pedagogických a psychologických věd, 2010. 73 s. ISBN 978-80-7248-574-1.
- JŮZL, Miloslav. *Penitenciaristika a penologie*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2012. 149 s. ISBN 978-80-87182-24-6.
- MAŘÁDEK, Vladimír. *Výkladový slovník penologie*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2003. 142 s. ISBN 80-7042-256-4.

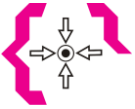
- *České vězeňství*. Praha: Vězeňská služba České republiky, 1992- . ISSN 1213-9297. Dostupné také z: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/ke-stazeni-112/ceske-vezenstvi-1223>.

Požadavky na ukončení předmětu

- **Zápočet:** vypracování seminární práce v rozsahu 5 stran z penologické nebo související problematiky (konkrétní požadavky upřesní přednášející v úvodu předmětu).
- **Zkouška:** vykonání ústní zkoušky s písemnou přípravou, individuální posouzení textu a použité literatury (konkrétní požadavky upřesní přednášející v úvodu předmětu).

Podrobnosti k předmětu, literatuře a požadavcích upřesní vyučující na začátku příslušného semestru.

Význam ikon v textu

Cíle

na počátku každé kapitoly konkretizují výukový cíl kapitoly.

Časová náročnost

udává, kolik času zpravidla potřebuje student k prostudování kapitoly.

Pojmy k zapamatování

jsou soupisem důležitých pojmů a hlavních bodů, které by student při studiu tématu neměl opomenout.

Poznámka

obsahuje doplňující, upřesňující nebo méně důležité informace.

Kontrolní otázky

umožňují studentovi ověřit porozumění textu a osvojení problematiky.

Souhrn

představuje shrnutí tématu.

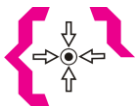
Literatura

je soupisem zdrojů použitých v kapitole a slouží také pro doplnění a rozšíření poznatků.

Obsah

1	VSTUP DO PŘEDMĚTU A VYMEZENÍ PENOLOGIE JAKO VĚDNÍHO OBORU	9
1.1	Penologie jako vědní obor.....	9
1.2	Vztah penologie k jiným disciplínám	11
1.3	Vývoj penologie jako vědy	13
2	HISTORIE TRESTU A TRESTÁNÍ NA NAŠEM ÚZEMÍ.....	15
2.1	Vývoj do roku 1918	15
2.2	Vývoj od roku 1918 až po současnost.....	17
3	POJETÍ TRESTU A TRESTÁNÍ	23
3.1	Teoretické koncepce účelu trestu	23
3.2	Funkce trestu	24
3.3	Zásady výkonu trestu	25
4	PRÁVNÍ ÚPRAVA TRESTU A VÝCHOZÍ DOKUMENTY	28
4.1	Právní úprava trestu.....	28
4.2	Evropská vězeňská pravidla.....	30
4.3	Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015	31
5	PENOLOGICKÉ SYSTÉMY	34
5.1	Pensylvánský systém.....	34
5.2	Auburnský systém.....	35
5.3	Smíšený klasifikační systém	36
5.4	Progresivní systémy	36
6	VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY.....	38
6.1	Vězeňská služba České republiky a její úkoly.....	38
6.2	Organizace Vězeňské služby a zaměstnanci	40
6.3	Zaměstnanci Vězeňské služby	40
7	VÝKON VAZBY.....	43
7.1	Výkon vazby	44
7.2	Funkce vazby	45
7.3	Kázeňské tresty	46
7.4	Práva a povinnosti osob ve výkonu vazby	46
8	VÝKON TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY	49
8.1	Výkon trestu odnětí svobody	49
8.2	Nástupní a výstupní oddělení	50
8.3	Kázeňské odměny a tresty.....	52
8.4	Práva a povinnosti osob ve výkonu trestu odnětí svobody	53
9	TYPY VĚZNIC A JEJICH CHARAKTERISTIKA.....	57
9.1	Profilace věznic	57
9.2	Věznice pro mladistvé.....	61
10	VZOROVÝ SOUBOR OTÁZEK.....	64

1 VSTUP DO PŘEDMĚTU A VYMEZENÍ PENOLOGIE JAKO VĚDNÍHO OBORU

Cíle

Seznámit studenty s obsahem předmětu v širších souvislostech, s požadavky na studium a zakončení předmětu, se základní a doporučenou literaturou a objasnit odbornou terminologii. Cílem kapitoly je také vymezit penologii jako vědní obor a vztah penologie k jiným vědním disciplínám.

Časová náročnost

Téma je přednášeno v rámci výuky v celém rozsahu. Níže uveden výtah nejdůležitějších pojmů a definic. Studentovi by studium této kapitoly v opoře a zápisů z přednášky mělo trvat kolem 120 minut.

Pojmy k osvojení

- Penologie
- Penitenciární a postpenitenciární fáze/péče
- Kriminologie
- Etopedie
- Penologické školy

1.1 Penologie jako vědní obor

Penologie (z lat. *poena* = trest, z řec. *logos* = nauka, slovo) je **věda o trestech a trestání nebo také věda o výkonu trestu a jeho účincích.**

V užším smyslu se penologie zabývá reálným výkonem trestů a ochranných opatření, **v širším pojetí** do ní spadá i oblast alternativních sankcí.

Penologie:

- zkoumá efektivnost ukládaných trestů (nejen trestu odnětí svobody, ale i alternativních trestů jako jsou obecně prospěšné práce, trest domácího vězení, peněžité tresty apod.),
- zabývá se penologickými koncepcemi,

- zabývá se institucemi sloužícími k výkonu trestu odnětí svobody,
- zkoumá psychosociální důsledky uložených trestů a opatření,
- věnuje se pachateli trestné činnosti s ohledem na jeho zdravotní stav, věk, sociální zázemí, dosažené vzdělání atd.,
- snaží se stanovit co nejlepší postupy, které by vedly k efektivnímu výkonu trestu, tedy k tomu, aby nedocházelo k opětovnému odsouzení.

Poznámka

Všimněme si, že penologie se nezaměřuje pouze na trest odnětí svobody, ale **hledá alternativy k uvěznění, které přináší pachateli i celé společnosti mnoho pozitiv** (více v navazujícím předmětu). Na negativní důsledky uvěznění upozorňoval již Novotný (1969, s. 142) ve své publikaci *O trestu a vězeňství* (studie byla v našem prostředí a v tehdejší době průkopnická):

„Při výkonu trestu odnětí svobody prvořadé nebezpečí představují škodlivé vlivy ze strany ostatních spoluvězňů, kterým je vězeň vystaven doslova ve dne v noci. O tom, co je správné a co není, začíná rozhodovat společenství odsouzených. Donucení, které je jedním z hlavních prostředků vězeňských zařízení, může vést k otrlosti, otupělosti, lhostejnosti, pokrytectví, lži, podvodu a podlézavosti. Umělý zásah do života odsouzeného, kterým je trest odnětí svobody, přetrhává sice často svazky společensky škodlivé, ale často narušuje i svazky sociálně užitečné, rozbíjí rodiny, vede k rozvodům a porušuje i jiné pozitivní citové vztahy, čímž vytváří nemalé překážky resocializaci odsouzeného. Chceme naučit odsouzeného žít normálním životem, ale musíme mu podmínky normálního života vzít. Tak ovšem vzniká nová možnost vzniku nových deformací.

Abnormální podmínky života ve vězeňském zařízení jsou příznivé pro vznik homosexuálních návyků. Umělé klima ve vězeňském zařízení může stupňovat pocity méněcennosti vzniklé trestním stíháním, může deprimovat a vést ke stavům apatie. Může vést k narušení volných vlastností, neboť bereme ve značné míře svobodu rozhodování tomu, koho chceme naučit, aby se v budoucnu rozhodoval správně. Pobyť odsouzeného ve vězeňském zařízení může vést i k vytvoření dalších překážek jeho resocializace (např. tetování odsouzeného apod.). Těžko si ovšem představit vězeňské zařízení, v němž by odsouzení žili po všech stránkách v normálních životních podmínkách. Každý trest představuje umělý zásah do života odsouzeného a to tím spíše musí být takovým zásahem nepodmíněný trest odnětí svobody.

Tak však vzniká situace, že máme naučit správně užívat svobody někoho, komu tuto svobodu bereme. Bez řešení těchto rozporů není možno mluvit o výchovném významu nepodmíněných trestů odnětí svobody.“

V souvislosti s penologií se můžeme setkat s pojmy penitenciární a postpenitenciární fáze/péče. **Penitenciární fáze** probíhá ve výkonu trestu odnětí svobody, tedy ve vězeňském zařízení. Oproti tomu **fáze postpenitenciární** se uskutečňuje až po samotném propuštění pachatele z výkonu trestu odnětí svobody. Penitenciární proces začíná aplikováním trestu a končí reintegrací pachatele do společnosti.

Pojetí penologie není jednotné. My se přikláníme k integrálnímu pojetí, tedy, že chápeme penologii jako samostatný vědní obor. Někteří autoři ji však považují za:

- a) součást kriminologie,
- b) samostatný vědní obor,
- c) součást speciální pedagogiky – pedagogiky kriminální a penitenciární,
- d) součást zacházení s odsouzenými.

Předmětem zkoumání penologie „jsou **metody zacházení s pachatelem** trestných činů (tedy tresty a způsob jejich výkonu), které co možná nejučelnějším způsobem dosáhnou **korektivní změny chování pachatele**, tak aby se mohl **integrovat do společnosti** jako řádný občan. Penologie zkoumá **efektivnost všech trestů**, které jsou uvedeny v trestním zákoníku. Avšak zvláštní pozornost věnuje trestu odnětí svobody pro specifické právní vztahy, zákonitosti a působení na pachatele, které nastávají při jeho vykonávání. V penologii je kladen důraz na individuum, poznání jeho osobnosti s cílem stanovit adekvátněji diferenciované zacházení včetně individualizovaného přístupu (v tom je také rozdíl mezi praxí před rokem 1989 a po roce 1989)“ (Černíková, Makariusová, 1997, s. 5).

„Ukažte mi vaše vězení a já vám řeknu, jaká je vaše společnost.“ W. Churchill

1.2 Vztah penologie k jiným disciplínám

Penologie má charakter transdisciplinární a má především blízko ke kriminálním vědám (zejména **kriminologii** a trestněprávním vědám), k psychologii a psychiatrii, pedagogice, sociální práci.

Poznámka

*Názory na vztah mezi kriminologií a penologií se mezi odborníky různí, jistá je však jejich úzká propojenost a nutnost vzájemné spolupráce. Také penologická problematika je předmětem zájmu **Institutu pro kriminologii a sociální prevenci**. Institut je teoretickým, analytickým a výzkumným pracovištěm mezioborového zaměření. Zřizovatelem a řídicím orgánem IKSP je Ministerstvo spravedlnosti České republiky. Činnost IKSP je zaměřena na vytváření, udržování a aktualizaci poznatkové základny o stavu a vývoji kriminality, sociálně patologických jevů a trestní politiky v ČR, na zpřístupňování aktuálních relevantních empirických i teoretických poznatků ze zahraničí a na rozvoj oboru kriminologie; <http://www.ok.cz/iksp/>.*

Institut vydává studie, ve kterých jsou publikovány výsledky výzkumů IKSP, dále překlady zahraničních právních norem, mezinárodních dokumentů a dalších

významných právních a kriminologických materiálů. Tyto publikace jsou dostupné na webových stránkách IKSP.

„Kriminologie je obor, který u nás nemá příliš na růžích ustláno. Vždy byla oborem skromným, oborem, jehož význam pro poznávání negativních jevů ve společnosti byl sice uznáván, leč ne vždy se toto uznání projevovalo v péči o šíří a zabezpečení jeho základny...“

Někdy je kriminologie u nás považována za obor relativně mladý a její počátek je kladen do šedesátých let minulého století, kdy byla v podobě Výzkumného ústavu kriminologického (původně Vědeckovýzkumného ústavu kriminalistiky) vytvořena jeho institucionální základna. Paradoxně by se tak mohlo zdát, že totalitní režim, který ideologicky pokrýval většinu humanitních oborů a některé zcela negoval, dal u nás vzniknout kriminologii.

Pravda je ovšem taková, že rána, kterou po roce 1948 utrpěly humanitní disciplíny, se nevyhnula ani kriminologii. Kriminologie byla z hlediska oficiální ideologie také prohlášena za zbytečnou vědu, neboť zločin v období socialismu byl interpretován buď jako dočasný přežitek třídní společnosti, který s rozvojem společnosti beztřídní a nových společenských podmínek sám vymizí, nebo za projev zostřeného třídního boje a odporu poražených vykořisťovatelských tříd, tedy za záležitost v podstatě politickou, která je předmětem „péče“ bezpečnostních orgánů. Studovat a zkoumat kriminalitu bylo tedy zjevně zcela neužitečné, neboť její příčiny byly jasné. Kriminologie jako obor v podstatě neexistovala. Dokonce i statistické údaje o kriminalitě byly po určitou dobu tajné, zčásti přísně tajné.

Bohužel kriminalitu nelze vyřešit hesly, což se sice ne hned, ale přece jen potvrdilo. Vývoj kriminality zdaleka neodpovídal ideologickým schémátům; zjednodušeně řešeno, kriminalita ne a ne vymizet. Na problémy existující trestné činnosti už nešlo reagovat pouze proklamacemi, ale praktickými opatřeními. I tehdejší režim musel připustit, že praktická řešení se musí opírat o jakousi poznatkovou základnu. Tato potřeba připomněla existenci věd, resp. vědy, zabývající se kriminalitou. K vytvoření skromné institucionální základny, tj. svrchu zmíněného ústavu v roce 1960, vedla tedy spíše poznaná nutnost, než náklonnost k oboru, který je ze své povahy vždy oborem kritickým.

Kriminologie v České republice však není tak mladým oborem, jak by se z tohoto mohlo zdát. Její kořeny sahají mnohem hlouběji a můžeme je najít již na přelomu devatenáctého a dvacátého století...“ (Scheinost, 2010, s. 7-8).

Další obory, se kterými penologie úzce spolupracuje, jsou např. (viz Raszková, Hoferková, 2013):

- **Pedagogika** pomáhá pochopit zvláštnosti penitenciárního výchovného působení na odsouzené ve výkonu trestu odnětí svobody (VTOS).
- Těsné vazby má penologie ke speciálně pedagogické disciplíně etopedii. **Etopedie** se zabývá edukací a reedukací jedinců s poruchami chování a emocí (vězení jako specifické etopedické zařízení).
- **Psychologie** se zabývá problémy procesu penitenciárního zacházení s odsouzenými. Zkoumá nejen samotného odsouzeného a jeho individuální zvláštnosti, ale také i problémy života ve věznici (vztahy mezi vězni, personálem).

- **Psychiatrie** se zabývá diagnostikou a léčebně-terapeutickou pomocí odsouzeným (sexuální deviace, neurózy, psychické poruchy vyvolané užíváním alkoholu a drog, poruchy osobnosti). Ve výkonu trestu se vykonává i nařízené ochranné léčení v ústavní formě (sexuologické, protialkoholní, protitoxikomanické, patologické hráčství).
- **Sociologie** pomáhá pochopit sociální vazby, strukturu, jejich fungování a vliv na penitenciární proces.
- V penitenciárním i postpenitenciárním zacházení má nezastupitelné místo **sociální práce** (především v resocializaci odsouzeného – instituce zaměřené na pomoc propuštěným z výkonu trestu apod.).
- Z dalších oborů bychom mohli jmenovat filozofii, etiku, ekonomii, politologii, právní disciplíny a další (Raszková, Hoferková, 2013. s. 8-9).

1.3 Vývoj penologie jako vědy

Z historického hlediska můžeme penologii jako vědu rozdělit do dvou období – **předvědeckého** (první trestní kodexy; období starého Babylonu, Egypta, Asýrie a Judeje) a **konstruktivně-vědeckého** (počátky v období renesance a humanismu; rozvoj v 17. a 18. století).

V průběhu vývoje se setkáváme s třemi hlavními penologickými školami. Jedná se o Klasickou penologickou školu, neoklasickou penologickou školu a pozitivistickou penologickou školu (Mezník, Kuchta, Kalvodová, 1995).

Klasická penologická škola je reprezentována významnými filozofy osvícenství, jako byl Montesquieu, Voltaire, Rousseau a de La Mettrie. Příčiny zločinu klasická škola vysvětlovala doktrínou o psychologickém hedonismu.

Neoklasická penologická škola vycházela ze školy klasické, ale měla za to, že děti a duševně choří nemohou být považováni za zločince (počátky trestní odpovědnosti). **Pozitivistické penologické školy** odmítly princip trestní odpovědnosti zločince z přesvědčení. Ti, kdož se dají napravit, mají být napraveni, ti, u nichž to není možné, mají být usmrceni či odděleni od společnosti a je třeba se zabývat příčinami trestné činnosti.

„V současné době se stává penologie vědou, která slouží nejen kriminalistům a vězeňskému personálu, ale zároveň zmírňuje i destruktivní efekt internace odsouzených a přispívá tak v určitém rozsahu i k prevenci recidivy. Penologie náleží mezi vědy humanitní a to v nejširším slova smyslu. Penolog by měl být nejen člověkem zvládajícím základy subjektivní a sociální psychologie, ale měl by být schopen do těchto psychologických disciplín integrovat i vědomosti z oblasti sociologie a základů psychiatrie“ (Hanuš, 2005, s. 6).

Kontrolní otázky

1. Uvedte definici penologie a její předmět.
2. Co zahrnuje penologie v širším a užším slova smyslu?
3. Objasněte vztah penologie k dalším vědním oborům.
4. Jaký je vztah mezi penologií a kriminologií?

Souhrn

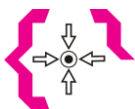
Penologie je věda o trestu a trestání. V užším slova smyslu se zabývá výkonem nepodmíněného trestu odnětí svobody, v širším pojetí zahrnuje například i alternativní tresty. Samotný vědní obor penologie je poměrně mladý a vychází z poznatků kriminologie, kriminalistiky, sociální psychologie, subjektivní (osobnostní) psychologie a forenzní psychiatrie. Předmětem zkoumání penologie jsou metody zacházení s pachateli trestné činnosti, které vedou k jeho nápravě, reintegraci a resocializaci. Na závěr kapitoly byly představeny tři penologické školy – klasická, neoklasická a pozitivistická.

Literatura

- ČERNÍKOVÁ, Vratislava a Vlasta MAKARIUSOVÁ. *Úvod do penologie*. Praha: Sociálně - právní institut, 1997. 113 s.
- HANUŠ, Bohuslav. *Primární základy penologie*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola J. A. Komenského, 2005. 95 s. ISBN 80-86723-14-3.
- MEZNÍK, Jiří, KUČHTA, Josef a Věra KALVODOVÁ. *Základy penologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995. 75 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy university v Brně; č. 132. ISBN 80-210-1248-X.
- NOVOTNÝ, Oto. *O trestu a vězeňství: studie o funkcích trestu v soudobé naší společnosti*. Vyd. 2. Praha: Academia, 1969. 250 s.
- RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie I*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. ISBN 978-80-7435-264-5.
- SCHEINOST, Miroslav et al. *Kriminalita očima kriminologů*. 1. vyd. Praha: IKSP, 2010. 238 s. ISBN 978-80-7338-096-0.

2 HISTORIE TRESTU A TRESTÁNÍ NA NAŠEM ÚZEMÍ

Cíle

Poukázat na vývoj ukládání trestů a trestání, seznámit studenty s historií věznění a přístupu k provinilcům v různých etapách na území našeho státu. Autoři kapitoly se zaměřují na konkrétní historické mezníky, které považují při studiu předmětu za důležité.

Časová náročnost

Téma je ponecháno k samostudiu na základě doporučených zdrojů. Problematika historie trestu a trestání na našem území by sama vydala na několik monografií a dvousemestrální předmět. Přednášku a konzultaci lze vhodně propojit s exkurzí do historické expozice českého vězeňství Památník Pankrác ve Vázební věznici Praha Pankrác s odborným výkladem.

Pojmy k zapamatování

- Psanec
- Ordály
- Všeobecný zákoník o zločinech a trestech
- František Josef Řezáč
- Emil Lány
- Sbor nápravné výchovy
- Výzkumný ústav penologický
- Jiří Čepelák
- Transformace a humanizace vězeňství

2.1 Vývoj do roku 1918

Na trest a trestání nahlížíme v průběhu doby jako: na **odplatu – izolaci – odstrašení – nápravu**. Můžeme konstatovat, že s vývojem lidské společnosti se pohled na trest a trestání postupně humanizoval.

Komplexní přehled o historii trestu a trestání na našem území poskytuje publikace *Historie věznění a vězeňství v Čechách* (Uhlík, 2006), která mapuje české vězeňství od 10. do 20. století.

Počátky českého vězeňství můžeme datovat zhruba do 10. století našeho letopočtu a jsou spojeny se vznikem státu (sjednocením českých kmenů za vlády Boleslava II.). Trestní právo mělo soukromý charakter, což přinášelo uplatňování soukromé msty a jeho základním úkolem bylo chránit stát, církve a soukromé vlastnictví. Trest smrti byl v této době univerzálním trestem, který byl považován především za prostředek odplaty. V Čechách jsou užívány tresty smrti, tresty mrzačící, pokuty nebo ztráta cti. Stopy kolektivního výkonu trestu smrti se objevují ještě ve 12. a 13. století (např. kamenování).

V této době se můžeme setkat s tzv. **institutem psance** (psancem byla osoba, jež neměla nárok na životně důležité prostředky, nikdo ze společnosti ho nesměl chránit a podporovat) a **tzv. ordály** (iracionální důkazní prostředky neboli boží soudy užívány až do 14. století, dvě formy – vodou či železem).

V předhusitské době bývaly **tresty smrti** časté. Vedle trestu smrti byli pachatelé **mrzačeni**, dále vystaveni veřejnému posměchu, pranýřování a bičování.

Trest odnětí svobody se téměř nepoužíval, neboť nebyla vybudována zařízení na zabezpečení výkonu tohoto trestu a jeho výkon byl již v těchto dobách velmi nákladný.

V první polovině 13. století byl budován systém župních hradů, ve kterých byly zřizovány prostory k držení osob, avšak toto držení ještě nemělo charakter trestu odnětí svobody. Šlo spíše o vazbu před vlastní exekucí, o popravu hladem nebo o politickou internaci osob vyššího stavu. Obdobná vězení byla zřizována i ve sklepeních městských radnic. Tyto prostory byly nevlídné, vězni zde žili v nepříznivých podmínkách, bez řádné diferenciacce (oddělování mužů od žen, mladistvých apod.), docházelo k šíření nemocí a vězni většinou velmi brzy umírali (Kýr, 1999).

V polovině 16. století nalézá trest vězení již širší uplatnění. Mezi nejstarší vězení patřila vězení:

- a) zeměpanská,
- b) církevní,
- c) stavovská,
- d) vrchnostenská,
- e) městská (Popelka, 2011).

V období osvícenství systém trestů ještě neexistoval, byly nadále chápány především jako pomsta. Vedle finančních trestů se užívalo i trestů tělesných, odnětí svobody a nucených prací, které se rozšířily zejména v 17. a 18. století.

K přerušení přirozeného vývoje starého českého trestního práva došlo v roce 1768 Tereziánským zákoníkem. Po Tereziánském zákoníku následoval **Všeobecný zákoník o zločinech a trestech** vydaný **Josefem II. roku 1787**, a nastoupil tak novou cestu humanizace trestání.

Poznámka

Josef II. byl významně ovlivněn dílem Caesara Beccaria. Cesare Beccaria (1738-1794) byl italský filozof, politický ekonom, myslitel v oblasti práva, který výrazně ovlivnil moderní trestní právo. Je považován za „otce“ klasické kriminologie. V jeho hlavní práci „O zločinech a trestech“ (1764) jsou vyjádřeny reformní návrhy trestní legislativy a trestní politiky (například zásada legality, presumpce neviny, veřejnost trestního řízení). Pokud jde o principy trestání, navrhoval, že trest by měl být přiměřený, jistý, rychlý, měřítkem pro trest má být škoda společnosti, trest smrti je neúčinný. Uvedl také myšlenku prevence – „lépe je zamezovat zločinům, než je trestat“.

V Tereziánském zákoníku se uplatňovala zásada proporcionality, což znamená úměrnost mezi nebezpečností trestného činu a trestem a zásada zákonitosti. Zákoník obsahoval obrovské množství trestných činů, které byly seřazeny podle společenské nebezpečnosti. Dále tento zákoník zrušil zmrzačující tresty a trest smrti nahrazoval dlouhodobými nucenými pracemi. Tyto dlouhodobé nucené práce však znamenaly pro většinu odsouzených daleko horší trest než trest smrti. Současně zde byly poprvé formulovány základní zásady – žádný zločin bez zákona (čin, který není uveden v zákoně, není trestným činem) a žádný trest bez zákona (pachatel může být potrestán jen takovým trestem, který je uveden v zákoně; Raszková, Hoferková, 2013).

Vězení se užívalo do 18. století jako zajišťovací vazba k zabezpečení provinilce pro rozsudek a exekuci trestu. Teprve po vyřešení otázek úhrady nákladů sloužilo vězení jako místo výkonu trestu (Francek, Wohlschlager, 2002). Mučení mizí definitivně až ve druhé polovině devatenáctého století.

V roce 1823 došlo k založení Svatováclavské trestnice v Praze, kde začal jako první vyučovat vězně kaplan **František Josef Řezáč**, díky jehož knize „*Vězeňství v posádkách svých s návrhem o zdárnější trestání a polepšování zločinců*“ vstoupila v roce 1852 do českého vězeňství výchova a sociální práce. F. J. Řezáč je právem považován za nestora české penologie.

2.2 Vývoj od roku 1918 až po současnost

Nově vzniklá Československá republika v roce 1918 převzala z monarchie systém trestnic, věznic, donucovacích pracoven a polepšoven (Francek, Wohlschlager, 2002). Začala usilovat o zkvalitnění a vydání vězeňských předpisů, domácích řádů pro trestnice a věznice, služebních řádů pro úředníky a zavedení kurzů pro dozorce.

Ke zkvalitnění péče i prostředí vězeňských zařízení přispěl **JUDr. Emil Lány**, který byl v roce 1920 pověřen organizací a správou vězeňství na Ministerstvu spravedlnosti. Vykonal studijní cesty do některých evropských vězeňských zařízení a získané poznatky následně uplatnil v praxi.

V období okupace existovaly různé typy vězeňských zařízení: káznice, věznice, koncentrační tábory a pracovní tábory, ale často byl uplatňován i trest smrti. Je zaznamenáno, že v letech 1939 – 1945 přišlo o život 360 000 obyvatel Československa, z toho 195 tis. v koncentračních táborech (Kýr, 1999). Exekuce byly prováděny zpravidla ve Věznici Praha Pankrác s využitím gilotiny.

Léta 1945 – 1955 byla patrně nejsložitější a současně nejvíce přelomovým obdobím ve vývoji československého vězeňství. Na podzim roku 1945 byla dekrety prezidenta republiky konstituována nová struktura vězeňských zařízení. Zákonem č. 321/1948 Sb. došlo ke zřízení veřejného ozbrojeného a jednotně organizovaného **Sboru uniformované vězeňské stráže** (vznikl ke dni 1. 2. 1949) s celostátní působností, přičemž zvláštní zákon dal vzniknout soustavě **táborů nucených prací**.

Úkolem Sboru uniformované vězeňské stráže byla správní a strážní služba při výkonu soudní a jiné vazby ve vězeňských ústavech a zajištění pořádku a bezpečnosti v justičních budovách. Podobu pracovních táborů měly zvláštní nucené pracovní oddíly pro tzv. retribuční vězně, tedy pro osoby odsouzené na základě tzv. Benešových dekretů. V roce 1948 vznikají v Praze první věznice Státní Bezpečnosti (Raszková, Hoferková, 2013).

Období tzv. třídní msty u nás nastává mezi lety 1948 až 1964, kdy došlo k vítězství KSČ po únorovém převratu a nastolení vlády jedné strany. Nastává velmi temné období naší penologie, kdy jsou vězni pojímáni jednak jako třídní nepřátelé, jednak jako zdroj levné pracovní síly a jsou využíváni zejména v těžebním, stavebním a těžkém průmyslu.

V roce 1965 je Československé republice vydán **zákon č. 59/1965 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody**, který lze považovat za legislativní základ dílčí reformy československého vězeňství.

Za důležitý mezník považujeme rok 1966, kdy vznikl Ústav pro výzkum metod nápravně výchovné činnosti a o rok později byl přejmenován na **Výzkumný ústav penologický (VÚP)**, který studoval osobnost odsouzeného a možnosti jeho nápravy. Jednou z nejdůležitějších postav VÚP i české penologie je **doc. PhDr. Jiří Čepelák, CSc.**, který se snažil o aplikaci výsledků výzkumů do praxe. V roce 1980 byl Výzkumný ústav penologický z důvodu normalizačních opatření uzavřen.

Po roce 1989 došlo k první velké krizi v československém vězeňství v roce 1990, kdy amnestií prezidenta republiky Václava Havla (vyhlášena k 1. 1. 1990) bylo tehdy z celkového počtu 31 000 odsouzených na svobodu propuštěno 23 260 osob. Propouštění vězňů mělo za následek i vznik vězeňských vzpour, z nichž největší propukla 15. 3. 1990 v Leopoldově.

Poznámka

Studenti by měli shlédnout dokument Leopoldovská vzpoura 1990 z cyklu Největší kriminální případy Slovenska.

Etapy transformace českého vězeňství po roce 1989 můžeme shrnout do 4 úseků:

1. Rok 1990 znamenal rozchod s minulostí a snahou zmapovat současný reálný stav českého vězeňství (bylo shledáno mnoho nedostatků).
2. V roce 1991 je vypracována Koncepce rozvoje českého vězeňství, dochází k formulaci cílů a postupů. Došlo k vytvoření moderního vězeňského systému, který má zakotvení v sociální péči a v represivním orgánu státní moci.
3. V roce 1992 dochází k humanizaci vězeňství spočívající především v:
 - uznání vězňů jako občanů a v neponižování jejich důstojnosti,
 - zabezpečení vhodných materiálních podmínek života vězňů,
 - v garanci základních práv a svobod vězňů,
 - modernizaci vězeňských zařízení a jejich vybavení,
 - vytvoření systému zacházení s odsouzenými,
 - profesní zkvalitnění personálu.
4. V roce 1993 dochází k přepracování zákonů týkajících se výkonu trestu a výkonu vazby (Raszková, Hoferková, 2013).

Česká republika v roce 1993 přijala „**Evropská vězeňská pravidla**“, v jejichž duchu nadále zkvalitňuje podobu našeho vězeňství.

Zákonem č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky se k 1. 1. 1993 transformoval Sbor nápravné výchovy na **Vězeňskou službu České republiky**.

Od roku 1993 prošlo české vězeňství řadou změn, ať již dobrých či špatných. Došlo k humanizaci vězeňství, úpravě legislativy, opravě řady vězeňských objektů, zkvalitnění vězeňského personálu, avšak nejpálčivější otázkou zůstává nedostatek finančních prostředků a potřeba apolitického řízení Vězeňské služby.

Poznámka

Historie Věznice Pardubice

„V roce 1854 vstoupil v platnost takřka univerzálně použitelný zákon č. 96 říšského zákoníku, který legalizoval policejní dohled nad živly, vyhýbajícími se práci a živícími se žebrotou, nebo oddávajícími se potulce. Avšak teprve třicet let poté konečně vyšel zákon č. 89 říšského zákoníku, uzákoňující existenci donucovacích pracoven. Zároveň se tehdy začalo s projektováním značně rozsáhlé donucovací pracovny, neboť pražská již svou kapacitou nestačila.

Zbudování zemské donucovací pracovny pro 400 tzv. káránců bylo odsouhlaseno na zasedání českého sněmu dne 5. ledna 1888 a stavba začala již následujícího roku. O stavbě na Židově, na Bílém předměstí, probíhající v letech 1889 až 1891, se často psalo v místních novinách. Stavba byla dokončena 1. listopadu 1891, kdy do ní bylo umístěno prvých dvacet káránců. Ti měli, po dosažení plného početního stavu, pečovat o 62 hektarů vlastních i pronajatých polí a zahrad. Dalších 160 mělo pracovat v tkalcovně a kolem 70 pak při výrobě sáčků. Ostatní pracovali v dílně truhlářské, natěračské, obuvnické a ve výrobě

kotlů. Z tehdejších 13 budov dodnes tři slouží svému účelu (dvě z nich jako ubytovny odsouzených).

V donucovací pracovně se soustřeďovali nejen právě propuštění vězni, ale i znovu zadržení bývalí vězni. Především šlo o ty, u nichž nebylo možné po propuštění hned očekávat, že se budou nadále živit řádnou prací, nebo se u nich mohou znovu projevit sklony k násilnostem. Záměrem pobytu v nápravném zařízení bylo propuštění lidí natolik ovlivněných, aby si zvykli a byli sami schopni žít se poctivou prací a žít trvale řádným životem.

Pro pražskou a pardubickou zemskou donucovací pracovnu byl vydán roku 1891 společný domácí řád. Podle něho výdělek z práce kárenců náležel zemskému fondu na uhrazení výloh, spojených s vydržováním pracovny. Mohli však k udržení zájmu o výdělek obdržet pracovní prémii ve výši 20 až 30 procent ze svého výdělku. Z takto získané částky mohli část peněz odeslat rodině nebo je využít k nákupu dovolených požitků, mezi něž patřilo například pečivo, slanina, sýr, pepř a sůl, cukr, uzenky, ovoce, vejce a mléko. Kouření a sbírání nedopalků nebylo dovoleno; šňupání tabáku mohl povolit jen lékař.

Přísného režimu a disciplinárních trestů za nedodržení domácího řádu se mnozí delikventi, předávaní z věznic do pracovny, obávali více než samotného pobytu ve věznici. Proto se snažili bývalí vězni po odpykání trestu, přidělení poté ještě do donucovacích pracoven, oddálit svůj nástup skutečnou nebo záměrně způsobenou změnou zdravotního stavu. Často si například úmyslně vyvolávali kožní vyrážky nebo oční choroby.

Na přelomu 19. a 20. století se konečně více začaly prosazovat snahy o humannější způsoby převýchovy kárenců, jímž začaly být povolovány různé úlevy a dříve zakazované věci, např. požitiviny, pochutiny, obyčejné věci denní potřeby apod. Zvýšila se finanční částka na jejich stravování, byl zrušen zákaz kouření, zlepšila se lékařská péče, měli vyhrazen čas ke vzdělávání, mohli číst knihy a sportovat. V té době se začal v donucovací pracovně zvyšovat podíl těch, kteří byli odsouzení za provozování hazardních her a vykrádání trezorů.

Tato donucovací pracovna byla vyhrazena výhradně pro nápravu provinivších se mužů. Jen pro zajímavost dne 30. dubna 1930 dosahoval jejich počet 336. Staralo se o ně pět úředníků a 49 dozorců.

Úspěšně se prosazující výchovný režim byl po násilné okupaci ČSR německými vojsky zcela rozvrácen. Počínaje dnem 23. 10. 1943 byl v Pardubicích zřízen pracovní výchovný tábor, v němž byli shromažďováni ti, kteří se vyhýbali nasazení nebo uprchli z nuceného pracovního nasazení v Německu. Prostory tábora byly natolik rozsáhlé, že v něm byl dále zřízen i sběrný tábor, kterým jen v době od 1. 1. 1944 do 31. 1. 1945 prošlo 1431 lidí před transportem do koncentračních táborů. Kdo ví, zda dosud žijí přímí pamětníci, kteří prošli úřednou pardubického gestapa, rovněž zřízenou v prostoru bývalé donucovací pracovny.

V květnových dnech roku 1945 se pracovna začala plnit především zrádci našeho národa a Němci. Tak vznikl internační tábor pro odsun Němců a internaci kolaborantů, posléze odsouzených podle retribučního dekretu prezidenta republiky. Mimoto sem byla dočasně přemístěna část nemocných vězňů z valdické trestnice.

Bohužel návrat k slibně započatému vývoji vězeňství během první republiky zcela znemožnily na čtyřicet let události po roce 1948, od 1. 5. 1949 převzalo prostory pardubické věznice ministerstvo národní bezpečnosti.

Dne 1. 8. 1950 vstoupil v platnost nový trestní zákon. Z donucovací pracovny se tak stal zvláštní útvar nápravných zařízení. Počínaje březnem 1952 podstoupily

v pardubické věznici trest odnětí svobody nejen ženy, které se dopustily kriminálních činů, ale i odsouzené Státním soudem za své politické postoje proti totalitnímu komunistickému režimu.

Až do vyhlášení amnestie prezidenta republiky v roce 1990 byly v objektu tehdejšího nápravně výchovného ústavu umístěny odsouzené ženy zařazené převážně do II. nápravně výchovné skupiny a částečně i odsouzené ženy zařazené do I. nápravně výchovné skupiny. Součástí komplexu byl i ústav pro výkon trestu odnětí svobody mladistvých dívek a po určitou dobu také pobočka pro místní výkon trestu odnětí svobody odsouzených mužů zařazených do I. nápravně výchovné skupiny, kteří zde vykonávali údržbářské a stavební práce.

Od roku 1990 věznice sloužila pro výkon trestu odnětí svobody odsouzených žen všech tří nápravně výchovných skupin, mladistvých odsouzených žen, odsouzených mužů zařazených pro výkon trestu do I. nápravně výchovné skupiny. Mimo těchto kategorií odsouzených zde bylo zřízeno i oddělení pro výkon vazby žen z východočeského regionu.

Od roku 1994 v souladu s novelizací Zákona o výkonu trestu Věznice Pardubice zabezpečovala výkon trestu odnětí svobody odsouzených žen, mladistvých žen, zařazených do všech 4 typů věznic (A dohled, B dozor, C ostraha, D zvýšená ostraha), odsouzených mužů v typu věznice s dozorem a současně zde byl až do roku 2002 zabezpečován výkon vazby obviněných žen ze spádových okresů. V rámci jednotlivých typů věznic zde byla zřízena i specializovaná oddělení: oddělení s poruchou duševní a poruchou chování a oddělení odsouzených trvale pracovní nezařaditelných.

V roce 1998 došlo k vymístění odsouzených žen v typu věznice s dohledem a v souvislosti se zprovozněním Věznice ve Světlé nad Sázavou došlo postupně k vymístění všech odsouzených žen z Věznice Pardubice k dalšímu výkonu trestu odnětí svobody a to do vedle již zmíněné Věznice Světlá nad Sázavou do Věznice Opava a Vazební věznice Prahy Ruzyně do zvláštního oddělení v Řepích.

Dne 6. 5. 2004 opustila v 10.04 hodin věznici poslední odsouzená žena a věznice se stala ryze mužskou věznicí, která zabezpečuje standardní výkon trestu odnětí svobody pro odsouzené muže v typu věznice s dozorem a ostrahou a dále výkon trestu odnětí svobody ve specializovaných odděleních pro odsouzené muže trvale pracovní nezařaditelné v typu věznice s dozorem a ostrahou“ (Historie pardubické věznice, Vscr.cz). V posledních letech zde bylo zřízeno i oddělení pro mladistvé odsouzené.

Kontrolní otázky

1. Jmenujte zásadní mezníky ve vývoji ukládání trestů a trestání v Českých zemích a v ČR.
2. Co byl ordál? Kdy se užíval a v jakých formách?
3. Kdo byl F. J. Řezáč, E. Lány a J. Čepelák?
4. Jak probíhala transformace českého vězeňství po roce 1989? (Uveďte na příkladu historie pardubické věznice.)

Souhrn

V této kapitole bylo představeno české vězeňství od svých počátků (datovány do 10. století našeho letopočtu) až do konce 20. století. S vývojem doby se názory na trest a trestání humanizovaly. V průběhu dějin nahlížíme na trest jako na odplatu – izolaci – odstrašení – nápravu.

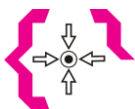
Student se v druhé kapitole seznámil se základními mezníky historie českého vězeňství. V kapitole nebylo představeno kompletní učivo, jehož znalost bude vyžadována u zkoušky. Podrobnější informace vyhledá a nastuduje student z doporučených zdrojů.

Literatura

- FRANCEK, Jindřich a WOHLSCHLAGER, Leopold. *Zločin a trest v českých dějinách*. 3. vyd. Praha: Rybka Publishers, 2002. 543 s. ISBN 80-86182-68-1.
- Historie pardubické věznice. In: *Vscr.cz* [online]. 2010 [cit. 2013-02-18]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/veznice-pardubice-89/literatura-745/historie-pardubicke-veznice-5586>.
- KÝR, Aleš. *Památník Pankrác: expozice vězeňské služby České republiky = Gedenkstätte Pankrác: Ausstellung des Justizvollzugsdienstes der Tschechischen Republik = Pankrác memoriál: exhibition of the prison service of the Czech Republic*. [Praha]: Vězeňská služba České republiky, 1999. 83 s.
- POPELKA, Jiří. *Penologie. Díl první*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. 95 s. Monografie. ISBN 978-80-244-2932-8.
- RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie I*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. ISBN 978-80-7435-264-5.
- UHLÍK, Jan. *Historie věznění a vězeňství v Čechách: osudy významných vězněných osobností, prožité ve významných dobách zemí českých, viděné se zřetelem k vývoji českého vězeňství*. Stráž pod Ralskem: Institut vzdělávání Vězeňské služby v ČR, 2006. 319 s. ISBN 80-239-9417-4.

3 POJETÍ TRESTU A TRESTÁNÍ

Cíle

Přiblížit studentům koncepcí účelu výkonu trestu podle vývoje společnosti a rozličné funkce výkonu trestu odnětí svobody v dnešní době. Cíle kapitoly je orientace v legislativě, vztahující se k výkonu trestu odnětí svobody a osvojení si hlavních principů výkonu trestu odnětí svobody a zásad zacházení s odsouzenými osobami.

Časová náročnost

Téma je přednášeno částečně v rámci výuky a doplněno samostudiem.

Pojmy k zapamatování

- Absolutní, relativní a smíšená (slučovací) teorie
- Funkce trestu
- Zásady výkonu trestu odnětí svobody

3.1 Teoretické koncepce účelu trestu

Teoretické koncepce účelu trestu se objevují současně s vývojem společnosti a pozvolna směřují k humanizaci trestu odnětí svobody.

Účelem výkonu trestu odnětí svobody je zacházení s odsouzeným, které směřuje k tomu, aby měl odsouzený možnost pracovat, kulturně se rozvíjet a vzdělávat, aby našel uspokojení v práci, v prospěšném využívání volného času a ve slušném soužití s ostatními lidmi. Tyto vlastnosti a sebekázeň by se měli rozvíjet i po propuštění a dotyčný by měl žít dále jako řádný občan, aniž by porušoval platné zákony (Bajcura, 1999).

Teorie účelu trestu mohou být rozděleny podle podstaty a historie vývoje na absolutní, relativní a smíšenou (slučovací) teorii:

1. Absolutní teorie (taliační teorie, z latinského *ius talionis* = právo msty). Trest je odplatou za trestný čin, trestá se, neboť bylo spácháno zlo. Představitelé: Kant, Hegel.

2. Relativní teorie spatřují účel trestu v ochraně společnosti před pachateli trestných činů a tím pokládají i základ preventivních aktivit. Představitelé: Anselm von Feuerbach, Lombroso a Ferri).
3. Smíšená (slučovací) teorie spojuje myšlenky odplatné a účelové funkce trestu. Vychází z ní současná koncepce výkonu trestu u nás.

3.2 *Funkce trestu*

Vedle účelu trestu rozlišujeme i jeho funkci. Můžeme popsat tyto funkce trestu:

- a) **odplatná (vyrovnávací),**
- b) **regulativní (ochranná),**
- c) **preventivní,**
- d) **restorativní,**
- e) **výchovná,**
- f) **morální,**
- g) **represivní.**

„Současné nazírání na funkci trestu vychází především z pozitivistické filozofie. Ta odmítá spojovat v trestném činu výsledek volby mezi dobrem a zlem. Trestný čin je stejně jako všechny lidské činy určován endogenními a exogenními činiteli. Moderní společnost má v podstatě tři možnosti obrany před zločinem: vyloučení (izolace), odstranění (prevence) a náprava (resocializace)“ (Mezník, Kuchta, Kalvodová, 1995, s. 5).

Moderní penologie se zaměřuje zejména na **odplatnou** (vyrovnávací) a **regulativní** funkci trestu.

Poznámka

Účelem trestu a trestání se zabývá také kriminologie. Karabec (In Scheinost, 2010, s. 36-37) ve studii Institutu pro kriminologii a sociální prevenci „Kriminologie očima kriminologů“ uvádí:

„Trest je historicky spjat s kriminalitou v tom smyslu, že vždy tvořil přirozenou reakci na spáchaný čin. Toto sepětí “zločinu a trestu“ našlo své známé vyjádření i v literatuře (F. M. Dostojevskij) a všeobecně je chápáno jako něco správného a samozřejmého, ať už si pod pojmem trest představujeme odplatu, odstrašení, pomstu, újmu pro pachatele, ochranu společnosti, zadostiučinění pro oběť, prostředek k nápravě nebo k vykoupení viny, či cokoliv jiného.

*Otázky účelu trestu a trestání a odpovědi na ně představovaly také zlomové etapy ve vývoji kriminologického myšlení. Připomeňme poselství, které nám předal právník Cesare Beccaria (1738-1794) ve své stěžejní studii z roku 1764 *Dei Delitti e delle Pene* (O zločinech a trestech), když poukazoval na drastické vyšetřovací metody a krutý sankční systém. K jeho osvíceneckým myšlenkám o humanistickém pojetí trestní justice se dodnes hlásí kriminologie jako k zákla-*

du své trvalé orientace na zajištění lidských práv a spravedlnosti v trestním procesu a při výkonu soudem uložených trestů. V jeho době tak radikální a možno říci utopické požadavky se dnes ve většině zemí postupně naplňují. K tomu významně přispívá i kriminologie jako vědní obor, který je schopen svými teoretickými argumenty i poznatky získanými z empirických výzkumů přesvědčit veřejnost, zákonodárce a výkonnou moc o potřebě žádoucí trestní a sankční politiky...

Současná kriminologie si je vědoma dlouhého historického vývoje názorů na účel trestu a trestání a je si vědoma i podmíněnosti trestní a sankční politiky celkovým civilizačním, kulturním, hospodářským a politickým vývojem společnosti. Rovněž rozvoj dalších vědních oborů jako je sociologie, psychologie, filosofie a samozřejmě i trestně právních věd, včetně penologie a viktimologie, přinesl mnoho nových poznatků a názorů pokud jde o druhy soudních sankcí, jejich ukládání a jejich výkon.

Stěžejní otázky se týkají zejména přísnosti a druhů ukládaných trestů. Historické zkušenosti nás přesvědčují, že tvrdé a kruté způsoby trestání, například ve středověku, uspokojovaly snad veřejnost, ale rozhodně nevedly ke snížení zločinnosti. Ani tak lapidárně odstrašující formy trestání, jako bylo vystavení odsouzeného na pranýři nebo ponechání těla oběšeného zločince pro výstrahu na šibenici neměly, vyjádřeno současnou terminologií, generálně preventivní účinek.

Absolutní trest, tedy trest smrti, byl po staletí chápán jako zcela běžný prostředek k trestání zločinců, takže bylo třeba vymýšlet různé kvalifikované způsoby jeho výkonu, aby bylo možno nějak diferencovat vzhledem k závažnosti spáchaného činu nebo k osobě pachatele. Všechny tyto kvalifikované způsoby trestu smrti spočívaly v podstatě na gradaci utrpení a ponížení, které bylo možno odsouzenému způsobit před ukončením jeho života. Krutost a rafinovanost při popravách často neznala mezí.“

3.3 Zásady výkonu trestu

Zásady výkonu trestu jsou charakterizovány v § 2 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody: „Trest může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody; tím však nesmí být ohrožena potřeba ochrany společnosti. S odsouzenými ve výkonu trestu se musí jednat tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, a pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovaly se takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem“ (Zákon č. 169/1999 Sb., online).

U vězněných osob odsouzených k doživotnímu či dlouhodobému trestu odnětí svobody se uplatňují **všeobecné zásady/principy výkonu trestu** dle doporučení Rady Evropy Rec (2003) 23 (*České vězeňství*, 2004, s. 14-17).

Zásady můžeme uplatňovat nejen u dlouhodobě či doživotně odsouzených, ale i u ostatních vězňů:

- princip individualizace,
- princip normalizace,
- princip odpovědnosti,
- princip bezpečí a bezpečnosti,
- princip neoddělování,
- princip postupu.

Kontrolní otázky

1. Definujte účel výkonu trestu.
2. Objasněte funkce trestu.
3. Jaké jsou hlavní zásady trestu odnětí svobody (dvě pojetí)?

Souhrn

Účelem výkonu trestu odnětí svobody je zacházení s odsouzeným, které směřuje k tomu, aby se odsouzený po propuštění začlenil zpět do společnosti. Teorie účelu trestu jsou rozděleny podle podstaty a historie vývoje na absolutní, relativní a smíšenou (slučovací) teorii. Výkon trestu plní také různé funkce (odplatná, regulativní, preventivní, restorativní, výchovná, morální, represivní). Zásady výkonu trestu jsou charakterizovány v § 2 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. U vězněných osob odsouzených k doživotnímu či dlouhodobému trestu odnětí svobody se uplatňují všeobecné zásady/principy výkonu trestu dle doporučení Rady Evropy.

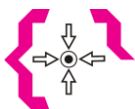

Literatura

- BAJCURA, Lubomír. *Práva vězně: od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*. Vyd. 1. Praha: Grada, 1999. 158 s. Právo pro každého. ISBN 80-7169-555-6.
- Doporučení Rec (2003) 23. *České vězeňství*. 2004, roč. 11, č. 1, 14-17. ISSN 1213-9297.
- MEZNÍK, Jiří, KUČHTA, Josef a KALVODOVÁ, Věra. *Základy penologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1995. 75 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy university v Brně; č. 132. ISBN 80-210-1248-X.
- SCHEINOST, Miroslav et al. *Kriminalita očima kriminologů*. Vyd. 1. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010. 238 s. ISBN 978-80-7338-096-0.

- Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. In: *Portál veřejné správy* [online]. [cit. 2013-06-22]. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&fulltext=&nr=&part=&name=z~C3~A1kon~20o~20v~C3~BDkonu~20trestu&rpp=15#seznam>.

4 PRÁVNÍ ÚPRAVA TRESTU A VÝCHOZÍ DOKUMENTY

Cíle

Přiblížit studentům legislativu a další dokumenty, které se vztahují k vězeňství, výkonu trestu odnětí svobody (ale i výkonu vazby a výkonu zabezpečovací detence). Seznámit s Evropskými vězeňskými pravidly a Konceptí rozvoje českého vězeňství do roku 2015.

Časová náročnost

Téma je přednášeno částečně v rámci výuky a doplněno samostudiem.

Pojmy k zapamatování

- Jednotlivé legislativní a další dokumenty
- Evropská vězeňská pravidla
- Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015

Poznámka

Studenti si vyhledají a prostudují všechny uvedené legislativní dokumenty v rámci samostudia, ke zkoušce bude vyžadována detailní znalost Evropských vězeňských pravidel a Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015.

4.1 Právní úprava trestu

Ukládání a provádění trestů (výkon trestu odnětí svobody, výkon vazby a výkon zabezpečovací detence) je upraveno početnými zákony, resortními prováděcími předpisy, nařízeními vlády, ministra spravedlnosti, generálního ředitele Vězeňské služby a ředitelů organizačních jednotek (v platném znění).

- Listina základních práv a svobod č. 2/1993 Sb.,
- zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník,

- zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád),
- zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže),
- Evropská vězeňská pravidla, doporučení Rec (2006) 2,
- zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky,
- zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů,
- zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody,
- vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody,
- zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby,
- vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby,
- vnitřní řád vazební věznice či věznice,
- organizační řád vazební věznice či věznice.

Poznámka

Každá věznice má vlastní vnitřní řád, se kterým jsou odsouzení detailně seznámeni. Obsah je jednotný pro všechny věznice; obsahuje pravidla výkonu trestu k zabezpečení pořádku, práva a povinnosti odsouzených, denní rozvrh chodu věznice a způsoby zacházení s odsouzenými.

*Ve vnitřním řádu věznice najdeme také popis specializovaných oddělení, která se v konkrétní věznici nachází. Ve **Věznici Pardubice** je mimo jiné i specializované oddělení pro trvale pracovní nezařaditelné. Časový rozvrh pro odsouzené TPN v typu věznice s ostrahou byl v roce 2009 následující (Vnitřní řád věznice pro odsouzené muže zařazené k výkonu trestu do věznice s dozorem a ostrahou, 2009, s. 24):*

Pondělí – pátek

<i>06.00</i>	<i>budíček</i>
<i>06.00 – 06.30</i>	<i>osobní hygiena, úklid</i>
<i>06.30 – 06.50</i>	<i>snídaně</i>
<i>07.00</i>	<i>prověrka početního stavu</i>
<i>07.30 – 08.15</i>	<i>úklid ubytovny, úklid osobních věcí</i>
<i>08.15 – 10.15</i>	<i>osobní volno</i>
<i>10.30 – 11.00</i>	<i>oběd</i>
<i>11.00 – 13.00</i>	<i>osobní volno, aktivity programů zacházení</i>
<i>13.00 – 15.30</i>	<i>osobní volno</i>
<i>13.00 – 14.00</i>	<i>vycházka (TPN)</i>
<i>15.30 – 16.30</i>	<i>osobní volno, aktivity programů zacházení</i>
<i>16.30 – 17.00</i>	<i>večeře</i>
<i>17.00 – 18.00</i>	<i>koupání odsouzených</i>
<i>17.00 – 19.00</i>	<i>osobní volno, aktivity programů zacházení</i>
<i>19.00</i>	<i>prověrka početního stavu</i>

19.30 – 20.30 úklid ubytovny, osobní volno, osobní hygiena
20.45 večerka (pátek ve 22.45 hod.)

Sobota, neděle, svátky

06.45 budíček
06.45 – 07.00 osobní hygiena, úklid ubytovny
07.00 prověrka početního stavu
07.30 – 08.00 snídaně
08.00 – 08.30 úklid ubytovny (neděle, svátky)
08.30 – 10.15 generální úklid (sobota)
08.30 – 10.15 osobní volno, aktivity PZ (neděle svátky)
10.30 – 11.00 oběd
11.00 – 14.00 osobní volno, aktivity programů zacházení
14.00 – 15.00 vycházka (TPN)
16.30 – 16.45 večeře
17.00 – 18.00 koupání odsouzených
14.00 – 18.00 osobní volno, aktivity programů zacházení
18.00 – 18.30 úklid ubytovny
19.00 prověrka početního stavu
19.15 – 22.30 osobní volno, osobní hygiena, úklid ubytovny
22.45 večerka (neděle 20.45 hod.)

4.2 Evropská vězeňská pravidla

Evropská vězeňská pravidla (EVP), z nichž naše předpisy upravující výkon trestu odnětí svobody vycházejí, jsou přepracovanou evropskou verzí Standardních pravidel pro zacházení. „Jedná se o soubor doporučení vládám členských zemí, která stanoví minimální standardy pro život jedince ve věznicí. Pravidla se týkají nejen obviněných a odsouzených, ale také vězeňského personálu a samotných věznic (např. ubytování, stravování, materiálních a hygienických podmínek).

EVP mají devět částí: základní principy, podmínky pro výkon trestu, zdraví, pořádek, vedení věznic a personál, inspekce a kontroly, neodsouzení vězňů, cíle režimu pro odsouzené vězně, aktualizace pravidel (Raszková, Hoferková, 2013).

Základní principy EVP:

1. „Se všemi osobami zbavenými svobody bude zacházeno tak, aby byla respektována jejich lidská práva.
2. Osobám zbaveným svobody budou ponechána veškerá práva, která jim nebyla zákonně odňata uložením výkonu trestu nebo vazby.
3. Omezení ukládaná osobám zbaveným svobody budou v nezbytně minimálním rozsahu a úměrná legitimnímu účelu, pro který byla uložena.
4. Vězeňské podmínky, které porušují lidská práva vězňů, nelze ospravedlnit nedostatkem prostředků.
5. Život ve vězení se musí co možná nejvíce přibližovat pozitivním aspektům života na svobodě.

6. Výkon trestu bude zajišťován tak, aby umožnil osobám zbaveným svobody jejich opětné začlenění do svobodné společnosti.
7. Je nutno podporovat spolupráci s externími sociálními službami a co možná nejvíce i zapojení občanských sdružení do vězeňského života.
8. Vězeňští pracovníci vykonávají důležitou veřejnou službu a jejich přijímání, zaškolení i pracovní podmínky jim musí umožnit udržování vysoké úrovně jejich péče o uvězněné osoby.
9. Ve všech věznicích musí probíhat pravidelné státní inspekce a nezávislé kontroly.“ (Bajcura, 2006, s. 5)

4.3 Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015

Dalším důležitým dokumentem je Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015.

Koncepce má sedm článků:

1. Filozofie trestu a strategické cíle Vězeňské služby ČR.
2. Bezpečnost.
3. Výkon vazby.
4. Výkon trestu odnětí svobody.
5. Zdravotnictví.
6. Organizace, řízení a vztahy s veřejností.
7. Zabezpečení a správa vězeňství.

Poznámka

*Koncepce rozvoje českého vězeňství uvádí ve svém úvodu **účel a cíl** (Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015, s. 6):*

„Vězeňství v České republice nastoupilo v roce 1989 cestu radikální transformace. Za základ této cesty byla považována depolitizace českého vězeňství, jeho humanizace, decentralizace jeho řízení a demilitarizace. Zatímco vězeňské systémy vyspělé Evropy se po celá desetiletí vyvíjely kontinuálně, český vězeňský systém stál před složitým úkolem transformovat se zásadně, a to v relativně krátké době.

Transformace vězeňství, jejímž teoretickým základem byla Koncepce českého vězeňství přijatá v roce 1991, využila plně výhody nechat se inspirovat zahraničními modely, vyhnout se chybám a omylům a případně zkrátit některé vývojové etapy. Pro její naplňování byl vytvořen legislativní rámec, podmínky organizační a částečně také materiální. Rutinní výkon trestu založený na organizování života ve vězení byl překonán, stejně jako prvotní problémy s procesem humanizace.

Koncepce rozvoje českého vězeňství, stanovená v roce 1991, byla naplněna, pokud se týče cílů a obsahu zacházení s vězni. Méně pak došla naplnění v souvislosti se záměry decentralizace řízení a vytvoření vhodných materiálních podmínek pro řádnou správu vězeňství.

Vězeňský systém musí být chápán jako odraz demokratických hodnot společnosti, přestože věznice, jako instituce, nejsou ve středu jejího zájmu. Způsob zacházení s pachateli trestné činnosti vyjadřuje velmi zřetelně i vztah společnosti k jedinci a postoj k občanským právům a svobodám.

S postupnou stabilizací společenského a politického systému dochází i ke stabilizaci českého vězeňství. Vývoj ve světě i v Evropě se však nezastavuje. Penologické koncepty kolísají mezi tendencemi dekriminalizace a depenalizace na jedné straně a důrazem na prosazování práva a pořádku na straně druhé. Kolísají při řešení zásadního dilematu „zacházení versus odplata“. Jsou nejednotné v názoru, do jaké míry může akcent na bezpečnost ve věznicích limitovat požadavky na další liberalizaci a humanizaci. Mění se i situace ekonomická a mění se i kontexty mezinárodně politické.

Vzhledem k výše uvedenému je nutné konstatovat, že původní, více než 10 let stará koncepce, nemůže plně reflektovat aktuální vývojové trendy. Zároveň je nutné reagovat na vstup České republiky do EU. A to jsou důvody, proč bylo rozhodnuto o zformulování a zpracování koncepce nové, která zajistí další kontinuální rozvoj českého vězeňství.

Základním cílem Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015 je tedy reagovat na nové podmínky a nové souvislosti, v nichž se české vězeňství nachází a současně naznačit směřování a priority českého vězeňského systému.“

Kontrolní otázky

1. Které normy souvisí s výkonem trestu odnětí svobody?
2. Jaké jsou základní principy Evropských vězeňských pravidel?
3. Popiš dokument Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015; jaký je účel a cíl Koncepce?

Souhrn

Ukládání a provádění trestů (výkon trestu odnětí svobody, výkon vazby a výkon zabezpečovací detence) je upraveno zákony, resortními prováděcími předpisy, nařízeními vlády, ministra spravedlnosti, generálního ředitele Vězeňské služby a ředitelů organizačních jednotek. Mezi nejdůležitější patří Listina základních práv a svobod, zákon o Vězeňské službě a justiční strážci České republiky, zákon o výkonu trestu odnětí svobody a zákon o výkonu vazby, vyhlášky upravující výkon trestu odnětí svobody a výkon vazby.

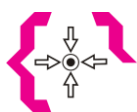
Mezi další důležité dokumenty patří Evropská vězeňská pravidla, z nichž naše předpisy upravující výkon trestu odnětí svobody vycházejí, a Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015.

Literatura

- BAJCURA, Lubomír, ed. *Evropská vězeňská pravidla: doporučení REC (2006)2 Výboru ministrů členskými státy Rady Evropy k Evropským vězeňským pravidlům*. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2006. 35 s.
- Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015. In: *Databáze Strategii. Portál pro strategické řízení* [online]. [cit. 2013-07-02]. Dostupné z: <http://databaze-strategie.cz/cz/ms/strategie/koncepce-rozvoje-ceskeho-vezenstvi-do-roku-2015>
- RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava HOFERKOVÁ. *Kapitoly z penologie I*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2013. ISBN 978-80-7435-264-5.
- *Vnitřní řád věznice pro odsouzené muže zařazené k výkonu trestu do věznice s dozorem a ostrahou*. Č. j.: 157/2007-21/Všeob/3. Pardubice: Věznice Pardubice, 2009. 111 s.

5 PENOLOGICKÉ SYSTÉMY

Cíle

Vymezit penologický systém a charakterizovat čtyři základní penologické systémy – pensylvánský systém, auburnský systém, smíšený klasifikační systém a progresivní systémy.

Časová náročnost

Téma je přednášeno v rámci výuky v celém rozsahu. Níže uveden výtah nejdůležitějších pojmů a definic. Studentovi by studium této kapitoly v opoře a zápisů z přednášky mělo trvat kolem 120 minut.

Pojmy k osvojení

- Penologické systémy
- Pensylvánský systém
- Auburnský systém
- Smíšený klasifikační systém
- Progresivní systémy

5.1 Pensylvánský systém

Penologický systém je souhrn zásad, postupů, podle nichž je vykonáván trest odnětí svobody a zároveň se snaží o co nejlepší nápravu odsouzeného. Penologické systémy vznikaly v 18. a 19. století a rozlišujeme čtyři základní:

- a) pensylvánský systém,
- b) auburnský systém,
- c) smíšený klasifikační systém,
- d) progresivní systémy.

Pensylvánský systém vznikl v roce 1786 ve Philadelphii (**tzv. separate system**). Vězni byli odváděni do cel se zavázanýma očima a drženi v naprosté tichosti a izolaci po celou dobu výkonu trestu. Nejslavnější věznice, zbudované

v rámci tohoto systému, byly trestnice Eastern State v Cherry Hill ve Philadelphii, postavená roku 1829, a vězení Western Pennsylvania v Pittsburghu, postavené roku 1882.

Vězni byli vyřazeni z veřejného života a zabývali se řemesly, jako třeba opravo-
vání bot nebo výroba svíček. Pracovali přímo ve svých celách a panoval názor,
že tímto způsobem se podařilo zcela vyloučit jakékoliv narušení vězeňského
řádu ze strany vězňených osob. Dopady pensylvánského systému na osobnost
odsouzených byly katastrofální. Docházelo k sebepoškozování, sebevraždám
a výchovný efekt byl nulový. Po pár letech proběhla hloubková inspekce a vět-
šina vězňů byla omilostněna. Zajímavostí je, že tento systém byl zavrhnut ne
z důvodu jeho destruktivních následků na lidskou psychiku, ale spíše
z ekonomických důvodů, separace fyzická byla nahrazena separací psychickou
(Farrington, 2009, s. 28-29).

5.2 Auburnský systém

Auburnský systém (tzv. silent system) byl obdobně tichý a vězni byli drženi
jednotlivě v celách, ale jedli a pracovali společně. Vládl přísný zákaz mluvení.
Auburnská věznice (otevřená v roce 1825) ve státě New York měla pětadesát
jednotlivých cel o rozměrech 2,3 metru x 1,2 metru a byla původně koncipována
pro nejtěžší zločince. Odsouzenci měli vyholené hlavy a nosili zřetelné černobí-
lé uniformy. Pravidlo nemluvit bylo velice striktně dodržováno. Panoval názor,
že odsouzenec by měl tiše uvažovat o svých špatných činech a o možnostech
nápravy. Lidé nesměli mluvit, ale byli nuceni chodit. Další věznicí, která uplat-
ňovala silent systém, byla např. věznice SingSing (postavena roku 1825). Ná-
sledně se tento systém zavedl do dalších 30 států.

Na přelomu 19. století se postupně od obou systémů upouštělo, avšak tzv. sa-
motky se používaly nadále. Za trest byli do nich na omezenou dobu umístováni
odsouzení, kteří se dopustili nějakého přestupku.

Poznámka

„Existuje prohlášení, které v roce 1831 učinil politický myslitel a historik Alexis de Tocqueville (1805 až 1859): V Auburnu se všechno odehrává v nejhlubším tichu, kde v celé věznici není slyšet zhola nic kromě kroků těch, kteří procházejí, nebo zvuků, jež se ozývají z dílen. Když se ale den chýlí ke konci a vězni odpočívají na celách, stává se ticho uprostřed rozlehlých zdí tichem smrti. Často jsme večer procházeli těmi monotónními, němými chodbami, kde neustále hoří lampa, a cítili jsme se jako v katakombách. Byly zde tisíce živých bytostí, a přece to byla pustá samota“ (Farrington, 2009, s. 29).

5.3 Smíšený klasifikační systém

Smíšený klasifikační systém (např. ženevský, obermayerovský) vznikl kombinací režimu uzavření o samotě a mlčení a byly připojeny nové prvky – odsouzení byli ve věznicích rozdělováni podle určitých vnějších znaků. Základními hledisky pro klasifikaci byly věk, pohlaví, délka trestu, charakter trestného činu (podle něhož se rozlišovali zejména příležitostní a afektivní delikventi, prvotrestaní, recidivisté a habituální zločinci), počet minulých trestů, úroveň vzdělání, pracovní schopnost, morální stav, zejména stav možnosti nápravy (či poplavitelnosti) a zdravotní stav. Vzorem klasifikačního systému byla po určitou dobu praxe fungující v trestnici v Ženevě (Ženevský režim), zavedená roku 1833 (Černíková, 2008, s. 37-38). Zajímavé je, že se objevuje možnost část trestu nevykonat za vzorné chování a dobře odvedenou práci.

Dalším systémem byl Obermayerovský režim založený na hlavní zásadě: přísný dozor, nepřetržité zaměstnávání, zabezpečování volného času a pozitivní působení personálu.

5.4 Progresivní systémy

Progresivní systémy vznikají v polovině 19. století v Evropě a zaměřují se na snahu o znovuzачlenění odsouzeného do společnosti na základě plánovité výchovné práce (vzdělání, výchova k práci, systém odměn). Vycházelo se ze zásady, že by vězni měli ve výkonu trestu procházet různými **stupni režimu** (od nejpřísnějšího až po lehké). Při nástupu trestu byl odsouzený umístěn do přísnějšího režimu a postupně byl přerazován do mírnějších, na základě zlepšení (progresu) svého chování.

Vznikla řada druhů progresivních systémů, nejznámější je však anglický a irský progresivní systém. Obdobou progresivního systému je bodovací (známkovací) systém. Vycházel z předpokladu, že prostřednictvím dobře vykonané práce se odsouzený může napravit a lze mu trest zkrátit. Zločinec nemá být odsouzen na délku trvání trestu, ale na množství práce, kterou lze určit číselnou hodnotou. Ideou tohoto systému byla postupná příprava odsouzeného na život ve společnosti. V posledním stupni měl také příležitost ke spáchání trestného činu, byl tak vystaven zkoušce (Černíková, 2008, s. 38-41).

Kontrolní otázky

1. Vysvětlete pojem „penologický systém“.
2. Popište jednotlivé systémy.
3. Využívají se prvky silent či separate systému i v současné době (v zahraničí i v České republice)?
4. Který z uvedených systémů připravoval odsouzeného na život po propuštění? A jakým způsobem?

Souhrn

Penologický systém je souhrn zásad, postupů, podle nichž je vykonáván trest odnětí svobody a zároveň se snaží o co nejlepší nápravu odsouzeného. Penologické systémy vznikaly v 18. a 19. století a rozlišujeme čtyři základní: v USA vznikly pensylvánský systém a auburnský systém, v Evropě pak smíšený klasifikační systém a progresivní systémy.

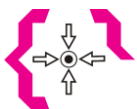
Studenti si vyhledají podrobnější informace v doporučené literatuře a detailněji nastudují jednotlivé penologické systémy včetně jejich variací v současných systémech vězeňství u nás i v zahraničí (např. supermaxy).

Literatura

- ČERNÍKOVÁ, Vratislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 244 s. Vysokoškolské učebnice. ISBN 978-80-7380-138-0.
- FARRINGTON, Karen. *Svět za mřížemi: šokující pohled do skrytého světa zločinu a trestu, plného korupce, sadistických trestů, obchodů s drogami a vražd vězňů*. [Líbeznice]: Víkend, 2009. 208 s. ISBN 978-80-7433-009-4.

6 VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČESKÉ REPUBLIKY

Cíle

Cílem bloku je představit Vězeňskou službu České republiky, legislativu, která upravuje její činnost, a vymezit její úkoly. Studenti se seznámí s organizačními složkami Vězeňské služby.

Časová náročnost

Téma je ponecháno k samostudiu na základě doporučených zdrojů. Především se jedná o zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážci České republiky.

Pojmy k osvojení

- Vězeňská služba České republiky
- Vězeňská stráž
- Justiční stráž
- Správní služba
- Akademie Vězeňské služby
- Střední odborné učiliště
- Pověřené orgány Vězeňské služby a Generální inspekce bezpečnostních sborů
- Generální ředitelství
- Vazební věznice
- Věznice
- Ústavy pro výkon zabezpečovací detence

6.1 Vězeňská služba České republiky a její úkoly

Vězeňská služba České republiky (VS ČR) je ozbrojeným bezpečnostním sborem, který zajišťuje v rozsahu zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážci České republiky, výkon zabezpečovací detence, výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody, ochranu pořádku a bezpečnosti při výkonu soudnictví a správě soudů a při činnosti státních zastupitelství a Ministerstva spravedlnosti.

Vězeňská služba je organizační složkou státu (správním úřadem). Vězeňskou službu řídí generální ředitel, kterého do funkce jmenuje a odvolává ministr spravedlnosti.

V § 2, odst. 1 zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráži České republiky jsou uvedeny úkoly, které Vězeňská služba plní. Je to např.:

- spravuje a střeží vazební věznice a věznice a odpovídá za dodržování zákonem stanovených podmínek výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody,
- spravuje a střeží ústavy pro výkon zabezpečovací detence,
- střeží, předvádí a eskortuje osoby ve výkonu vazby, ve výkonu zabezpečovací detence a ve výkonu trestu odnětí svobody,
- prostřednictvím programů zacházení soustavně působí na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody a obdobně i na některé skupiny osob ve výkonu vazby s cílem vytvořit předpoklady pro jejich řádný způsob života po propuštění,
- provádí výzkum v oboru penologie a využívá jeho výsledky a vědecké poznatky při výkonu vazby a při výkonu trestu odnětí svobody,
- zajišťuje pořádek a bezpečnost v budovách soudů, státních zastupitelství a ministerstva a v jiných místech jejich činnosti a v rozsahu stanoveném tímto zákonem zajišťuje pořádek a bezpečnost při výkonu pravomoci soudů a státních zastupitelství,
- vede evidenci osob ve výkonu vazby, ve výkonu zabezpečovací detence a ve výkonu trestu odnětí svobody na území České republiky,
- plní úkoly, které pro ni vyplývají z vyhlášených mezinárodních smluv, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána,
- zabezpečuje vzdělávání příslušníků Vězeňské služby a občanských zaměstnanců Vězeňské služby, které provádí Akademie Vězeňské služby, a vzdělávání osob ve výkonu vazby, výkonu trestu odnětí svobody, které provádí Střední odborné učiliště,
- objasňuje a prověřuje vlastními pověřenými orgány (pověřené orgány Vězeňské služby) trestné činy osob ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody a zabezpečovací detence; ve spolupráci s Generální inspekcí bezpečnostních sborů se podílí na předcházení a odhalování trestné činnosti příslušníků Vězeňské služby a občanských zaměstnanců zařazených k výkonu práce ve Vězeňské službě spáchané při výkonu služby nebo při plnění pracovních úkolů (Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráži České republiky, ve znění pozdějších předpisů).

Úkoly Vězeňské služby zajišťuje:

- a) vězeňská stráž,
- b) justiční stráž,
- c) správní služba.
- d) Akademie Vězeňské služby,
- e) pověřené orgány Vězeňské služby.

6.2 Organizace Vězeňské služby a zaměstnanci

Organizačními jednotkami Vězeňské služby jsou dle § 1, odst. 4) zákona č. 555/1992 Sb.:

- a) generální ředitelství,
- b) vazební věznice,
- c) věznice,
- d) ústavy pro výkon zabezpečovací detence,
- e) Střední odborné učiliště a
- f) Akademie Vězeňské služby.

Generální ředitelství Vězeňské služby (dále jen generální ředitelství) zabezpečuje plnění společných úkolů, řídí, organizuje a kontroluje činnost ostatních článků Vězeňské služby. V čele generálního ředitelství stojí generální ředitel Vězeňské služby.

Vazební věznice, věznice a ústavy pro výkon zabezpečovací detence zřizuje a zrušuje ministr spravedlnosti. V čele uvedených zařízení stojí ředitelé, které jmenuje a odvolává generální ředitel.

Akademie Vězeňské služby je resortním vzdělávacím zařízením s celorepublikovou působností. Hlavním cílem je vytvořit systematickou, vnitřně diferenciovanou, všestrannou a permanentní profesní přípravu všech zaměstnanců Vězeňské služby, kteří by se trvale a cyklicky vzdělávali v systému Programu celoživotního vzdělávání Vězeňské služby.

Střední odborné učiliště je výchovně vzdělávací zařízení poskytující vězněným osobám přípravu pro výkon povolání a odborných činností v učebních a studijních oborech, doplnění základního vzdělání v kurzech pro získání základního vzdělání, doplnění nebo rozšíření kvalifikace ve vzdělávacích kurzech.

6.3 Zaměstnanci Vězeňské služby

Všichni zaměstnanci jsou povinni zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, které se dozvěděli při výkonu svého zaměstnání. Příslušníci Vězeňské služby mají **povinnosti a oprávnění** dle zákona o Vězeňské službě a justiční strážci České republiky. Příslušník plní úkoly, které jsou mu dány zákonem či příkazem nadřízeného. Musí jednat s obviněnými a odsouzenými vážně a rozhodně, musí respektovat jejich práva, nesmí připustit kruté či ponižující zacházení s těmito osobami a musí dbát jejich cti a důstojnosti. Příslušník ve služebním poměru vykonává službu ve služebním stejnokroji s identifikačním číslem.

Poznámka

Pro služební poměr příslušníka VS ČR musí uchazeč splňovat určité podmínky (Služební poměr příslušníka VS ČR, Vscr.cz):

- občanství České republiky;
- věk nad 18 let;
- trestní bezúhonnost;
- střední vzdělání s maturitní zkouškou, střední s výučním listem;
- zdravotní, osobnostní a fyzickou způsobilost k výkonu služby;
- není členem politické strany nebo politického hnutí;
- nevykonává živnostenskou nebo jinou výdělečnou činnost a není členem řídicích nebo kontrolních orgánů právnických osob, které vykonávají podnikatelskou činnost.

Podmínky pro přijímací řízení

Fyzická, zdravotní a osobnostní způsobilost se prokazuje v průběhu přijímacího řízení, jehož součástí je i vyšetření zaměřené na zjištění přítomnosti omamných a psychotropních látek. Fyzická způsobilost se prokazuje testy tělesné zdatnosti, zdravotní způsobilost je posouzena posudkovým lékařem VS ČR a osobnostní způsobilost se prověřuje psychologickým vyšetřením.

Prověrka fyzické zdatnosti se skládá z testů: člunkový běh 4 x 10 m, celomotorický test (po dobu 2 minut opakovaně stoj spatný - dřep - leh na břicho - dřep - stoj spatný), klik - vzpor ležmo (opakovaně) - hodnotí se počet správně provedených cviků bez přerušení, běh na 1000 m na čas.

Komplexní zdravotní prohlídka posoudí zdravotní způsobilosti k výkonu služby. Přísná zdravotní kritéria jsou prevencí před případným poškozením zdraví v důsledku náročných podmínek služby.

Osobnostní způsobilost se prokazuje psychologickým vyšetřením, které je zaměřeno na zjišťování osobnostních předpokladů potřebných pro výkon služby na služebním místě strážný nebo dozorce. Uchazeči absolvují přibližně 4 hodinové vyšetření, v jehož průběhu vyplňují osobnostní dotazníky, podrobují se testům a účastní se řízeného rozhovoru s psychologem. Výsledkem vyšetření je komplexní posouzení vhodnosti uchazeče pro výkon služby. Psychologické vyšetření provádějí výlučně akreditovaní psychologové. Pokud uchazeč nesplní kritéria nutná pro přijetí, může další psychologické vyšetření podstoupit nejdříve za 2 roky.

Vznik služebního poměru

Základní odborná příprava - nově přijatí příslušníci po přijetí do služebního poměru musí absolvovat základní odbornou přípravu.

Kontrolní otázky

1. Z čeho a kdy vznikla Vězeňská služba ČR? Jaký legislativní dokument upravuje její činnost?

2. Charakterizujte Vězeňskou službu ČR, uveďte její úkoly.
3. Popište organizační strukturu Vězeňské služby ČR.
4. Kdo je současný generální ředitel Vězeňské služby České republiky?
5. Může občanský zaměstnanec provádět osobní prohlídku vězněné osoby?
6. Jak se liší podmínky pro přijetí u občanských zaměstnanců a příslušníků? Jsou zde nějaké odlišnosti u nástupních kurzů v Akademii Vězeňské služby)?

Souhrn

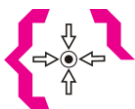
Vězeňská služba České republiky je ozbrojeným bezpečnostním sborem, který je upraven zákonem č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráží České republiky. Úkoly zajišťuje zejména vězeňská stráž, justiční stráž a správní služba. Organizačně se člení na generální ředitelství, věznice, vazební věznice, ústavy pro výkon zabezpečovací detence, Střední odborné učiliště a Akademii Vězeňské služby. Příslušníci Vězeňské služby mají povinnosti a oprávnění dle zákona o Vězeňské službě a justiční stráží České republiky.

Literatura

- Služební poměr příslušníka VS ČR. In: *Vscr.cz* [online]. 2013 [cit. 2013-02-18]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/onas/personalistika-1103/sluzebniho-pomer-prislusnika-vs-cr-6102>.
- Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráží České republiky, ve znění pozdějších předpisů. In: *Portál veřejné správy* [online]. [cit. 2013-02-18]. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=40337&fulltext=&nr=&part=&name=V~C4~9Bze~C5~88sk~C3~A9~20slu~C5~BEb~C4~9B~20a~20justi~C4~8Dn~C3~AD~20str~C3~A1~C5~BEi&rpp=15#local-content>.

7 VÝKON VAZBY

Cíle

Seznámit studenty s výkonem vazby v České republice – s příslušnou legislativou a s funkcemi vazby. Součástí je také stručné představení kázeňských trestů ukládaných obviněným a práva a povinnosti osob ve výkonu vazby.

Časová náročnost

Téma je ponecháno k samostudiu na základě doporučených zdrojů. Od studentů bude vyžadována detailní znalost zákona o výkonu vazby a řádu o výkonu vazby.

Pojmy k osvojení

- Vazba
- Obviněný
- Presumpce neviny
- Pevná vazba
- Vazba na odděleních se zmírněným režimem
- Vazba útěková
- Vazba předstižná
- Vazba koluzní
- Kázeňský trest
- Práva a povinnosti osob ve výkonu vazby

Poznámka

Studenti si v rámci této kapitoly ujasní pojmy: podezřelý, obviněný, obžalovaný a odsouzený.

7.1 Výkon vazby

Výkon vazby má s výkonem trestu odnětí svobody společný úkol – zadržení/izolaci osoby v uzavřeném prostoru věznice. Vazba je procesním úkonem zajišťujícím osobu obviněného (obviněný je trestně odpovědný člověk, důvodně podezřelý ze spáchání trestného činu, kterému bylo v souladu s platným trestním řádem sděleno obvinění) pro účely trestního řízení a výkonu trestu.

V České republice je institut vazby zapracován do legislativy teprve od roku 1994, kdy došlo i k začlenění **principu presumpce nevinny**. Tento princip říká, že na osobu, která se nachází ve výkonu vazby, nahlížíme jako na nevinnou, dokud není pravomocným odsuzujícím rozsudkem vyslovena vina.

Vazba trvá jen po nezbytně nutnou dobu a v jejím průběhu jsou orgány činné v trestním řízení (OČTŘ) povinny průběžně zkoumat, jestli důvody vazby stále trvají či nikoliv. Pokud důvody vazby pominou, musí být obviněný okamžitě propuštěn na svobodu.

Výkon vazby upravuje zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby a vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby. Vazba se vykonává ve vazebních věznicích či ve zvláštním oddělení věznic. Obviněný se přijímá do výkonu vazby na základě písemného **příkazu soudu** vydaného na základě **rozhodnutí o vzetí do vazby**.

V podmínkách českých věznic se vykonává tzv. **pevná vazba** – obviněný je uzavřen po většinu dne na cele a **vazba na odděleních se zmírněným režimem** (ubytovací prostor se společným sociálním a kulturním zařízením, kde se obvinění v určeném čase mohou setkávat).

Poznámka

*V současné době se v ČR nachází celkem 9 vazebních věznic. Jednou z věznic je i **Vazební věznice Hradec Králové** (Základní informace o Vazební věznici Hradec Králové, Vscr.cz):*

"Objekt věznice a krajského soudu byl vystavěn v roce 1933 a do dnešní doby slouží ke stejnému účelu. Od roku 1933 do roku 1953 objekt spravoval ČS stát – správa justiční. V roce 1953 byl objekt převeden na ministerstvo vnitra a v roce 1969 zpět pod bývalý SNV ČR nyní Vězeňská služba ČR.

V hradecké vazební věznici je část výkonu vazby realizována tzv. pevnou vazbou klasického typu s uzavřenými celami. V roce 2010 bylo rozšířeno oddělení se zmírněným režimem (dále jen „OZR“) pro obviněné. OZR je vybaveno kulturní místností s televizorem (tato je zapojena na videookruh), posilovnou, stolem pro stolní tenis, rotopedem a dalšími drobnostmi, které zvyšují standard výkonu vazby. Nechybí ani zookoutek, kde chováme exotické plazy. Podstatné je to, že obvinění zde umístění mají volný pohyb ve vymezeném prostoru v čase určeném časovým rozvrhem dne. Zkušenosti s tímto typem výkonu vazby máme dobré. Obvinění zde umístění snáze překonávají negativní dopady sociální izolace a pocity frustrace.

Součástí Vazební věznice Hradec Králové je areál Samostatného oddělení výkonu trestu odnětí svobody s dohledem na Pouchově. Areál se nachází v průmyslové zóně města Hradce Králové – katastru Pouchov a byl dostavěn v roce 1976 se záměrem zaměstnávat odsouzené z nižších nápravných skupin (v dnešní době se jedná o odsouzené s dohledem) v přílehlých podnicích a firmách. Tento trend zaměstnávání odsouzených v blízkém okolí areálu vězeňské služby u firem se sídlem v průmyslové zóně pokračuje i v dnešní době...

Po rozsáhlé amnestii v roce 1990, nezůstal v objektu Pouchova žádný odsouzený. Postupně však přicházeli do výkonu trestu odsouzení, kteří byli zařazeni do tehdejší I. nápravně výchovné skupiny, aby zde vykonávali trest. Při změně trestního zákona v roce 1992 zde byli umístováni odsouzení zařazení do věznice s dohledem a dozorem. V prosinci roku 2000 zde byl zrušen výkon trestu pro odsouzené zařazené do věznice s dozorem a v současné době je věznice určena pro odsouzené zařazené do věznice s dohledem...

V rámci vazební věznice je zřízena protidrogová poradna, která pracuje ve složení: psycholog, speciální pedagog, lékař a sociální pracovník. Činnost poradny se věnuje problematice drogové závislosti. Odsouzení se zúčastňují besed se sociálním pracovníkem, popřípadě dalšími pracovníky, buď z vězeňské služby, nebo občanského života, např. besedy s pracovníky Probační a mediační služby Hradec Králové...

Oblast duchovenské péče o odsouzené je zajišťována místním kaplanem a povolenými dobrovolnými pracovníky jednotlivých církví. Odsouzení velmi zřídka a ojedinele využívají duchovenskou péči, která je jim nabízena.“

7.2 Funkce vazby

Hlavní funkcí vazby je zabezpečit, aby byl obviněný k dispozici organům činným v trestním řízení (OČTŘ = policejní orgán, státní zástupce, soudce). Z pohledu českého trestního řádu rozlišujeme tři typy vazby: **vazbu útěkovou, předstíženou a koluzní.**

Obviněný smí být vzat do vazby jen tehdy, jestliže z jeho jednání nebo dalších konkrétních skutečností vyplývá důvodná obava,

- a) *že uprchne nebo se bude skrývat, aby se tak trestnímu stíhání nebo trestu vyhnul, zejména nelze-li jeho totožnost hned zjistit, nemá-li stálé bydliště anebo hrozí-li mu vysoký trest,*
- b) *že bude působit na dosud nevyslechnuté svědky nebo spoluobviněné nebo jinak mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání, nebo*
- c) *že bude opakovat trestnou činnost, pro niž je stíhán, dokoná trestný čin, o který se pokusil, nebo vykoná trestný čin, který připravoval nebo kterým hrozil, a dosud zjištěné skutečnosti nasvědčují tomu, že skutek, pro který bylo zahájeno trestní stíhání, byl spáchán, má všechny znaky trestného činu, jsou zřejmé důvody k podezření, že tento trestný čin spáchal obviněný, a s ohledem na osobu obviněného, povahu a závažnost trestného činu, pro který je stíhán, nelze v době rozhodování účelu vazby dosáhnout jiným opatřením (Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů).*

7.3 Kázeňské tresty

Pokud obviněný spáchá kázeňský přestupek (může se jednat například o porušení norem výkonu vazby, vnitřního řádu věznice apod.), je mu buď uděleno napomenutí, je převeden z oddělení se zmírněným režimem na běžné oddělení nebo je mu uložen kázeňský trest. Kázeňskými tresty jsou:

- a) důtka,
- b) pokuta do výše 1000 Kč,
- c) zákaz nákupu potravin a věcí osobní potřeby (s výjimkou hygienických potřeb) až na dobu 1 měsíce,
- d) propadnutí věci,
- e) umístění do samovazby až na 10 dní (Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů).

U mladistvých ve výkonu vazby se kázeňský trest zákazu nákupu potravin a věcí osobní potřeby ukládá nejdéle na dobu jednoho týdne a umístění do samovazby nejdéle na 5 dní.

7.4 Práva a povinnosti osob ve výkonu vazby

Práva a povinnosti osob ve výkonu vazby jsou dána především jednotlivými ustanoveními zákona o výkonu vazby (ZVV), řádem výkonu vazby (ŘVV); podrobněji je daná problematika rozpracována ve vnitřním řádu věznice.

Podrobnosti týkající se práv se upravují ve vnitřním řádu, který se vyvěšuje na jednotlivých celách nebo v jiných prostorech, obviněnému běžně přístupných.

Mezi některá **základní práva osob ve výkonu vazby** patří (§ 11 až § 20 ZVV a § 27 až § 62 ŘVV):

- právo na pravidelnou stravu (přihlíží se k věku, zdravotnímu stavu, náboženským a kulturním zvyklostem),
- právo používat vlastní oděv, prádlo a obuv (musí však splňovat hygienické a estetické podmínky nezávadnosti a na vlastní náklady obviněného musí být realizována pravidelná výměna 1x týdně),
- právo 2x týdně se koupat v teplé vodě,
- právo přijímat a na své náklady odesílat korespondenci,
- pokud není důvodná obava z maření účelu výkonu vazby, se v odůvodněných případech umožní použití telefonu s osobou blízkou (v závažných důvodech i s jinou osobou),
- právo přijímat návštěvu (4 osoby) jednou za 2 týdny v délce trvání 90 minut (ředitel věznice může povolit i větší počet osob),
- právo na poskytování duchovních a sociálních služeb,
- právo na nákup potravin a věcí osobní potřeby minimálně 1x týdně,
- právo na balíček s potravinami a věcmi osobní potřeby do 5 kg 1x za 3 měsíce,
- právo objednat si na svůj náklad knihy, denní tisk a časopisy,
- právo na nepřetržitý osmihodinový spánek,

- právo na vycházku v délce 1 hodiny každý den pod přímým dohledem zaměstnance Vězeňské služby (ve vymezeném prostoru věznice),
- právo na zdravotní péči,
- právo na ochranu své osobnosti před neoprávněným násilím, jakýmkoliv projevy ponižování lidské důstojnosti, urážkami nebo výhrůzkami, a další.

Obviněný je zároveň povinen plnit i své povinnosti, mezi které dle zákona o výkonu vazby patří například (§ 21, Zákona č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů):

- povinnost podrobit se preventivní vstupní, periodické a výstupní lékařské prohlídce,
- povinnost dodržovat právní předpisy upravující výkon vazby,
- musí plnit příkazy a pokyny Vězeňské služby,
- šetřit majetek věznice a ostatních obviněných,
- chovat se slušně ke všem osobám, se kterými přijde do styku,
- nesmí navazovat nedovolené styky s jinými obviněnými nebo s osobami na svobodě,
- nesmí vyrábět, přechovávat a konzumovat alkoholické nápoje a jiné návykové látky,
- nesmí tetovat sebe nebo jinou osobu, anebo nechat se tetovat,
- musí se podrobit osobní prohlídce při přijetí do vazby, při přemístění mimo věznici nebo při podezření, že má u sebe věc, jejíž držení je ve vazbě zakázáno,
- je povinen umožnit zaměstnancům Vězeňské služby kontrolu svých osobních věcí, strpět úkony, které souvisejí s jeho identifikací,
- je povinen dodržovat zásady hygieny, a další.

Kontrolní otázky

1. Uvedte základní legislativu upravující vazbu.
2. Definujte obviněného.
3. Jaká je diferenciací osob ve výkonu vazby? (studenti naleznou v příslušné legislativě)
4. Jaké jsou důvody vazby?
5. Jaké jsou kázeňské tresty ve vazbě?
6. Shrňte nejdůležitější práva a povinnosti osob ve výkonu vazby.

Souhrn

Výkon vazby má s výkonem trestu odnětí svobody společný úkol – zadržení/izolaci osoby v uzavřeném prostoru věznice. Rozlišujeme tři typy vazby: vazbu útěkovou, předstíznou a koluzní. Práva a povinnosti osob ve výkonu vazby jsou dána především jednotlivými ustanoveními zákona o výkonu vazby, řádem

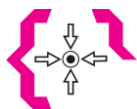
výkonu vazby a vnitřním řádu konkrétní věznice. Obviněný je zároveň povinen plnit povinnosti, které upravuje příslušná legislativa.

Literatura

- Základní informace o Vazební věznici Hradec Králové. In: *Vscr.cz* [online]. 2012 [cit. 2013-02-18]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/vazebni-veznice-hradec-kralove-75/o-nas-1581/zakladni-informace-170/zakladni-informace-o-vazebni-veznici-hradec-kralove>
- Vyhláška č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů. In: *Portál veřejné správy* [online]. [cit. 2013-02-18]. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=41979&fulltext=&nr=&part=&name=~C5~99~C3~A1d~20v~C3~BDkonu~20vazby&rpp=15#local-content>.
- Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů. In: *Portál veřejné správy* [online]. [cit. 2013-02-18]. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=41306&fulltext=&nr=&part=&name=o~20v~C3~BDkonu~20vazby&rpp=15#local-content>.

8 VÝKON TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

Cíle

Navázat na předchozí blok a seznámit studenty s výkonem trestu odnětí svobody v České republice – s příslušnou legislativou, diferenciací, nástupním a výstupním oddělením. Součástí bloku je představit práva a povinnosti osob ve výkonu trestu odnětí svobody, kázeňské odměny a tresty.

Časová náročnost

Téma je přednášeno v rámci výuky v celém rozsahu. Níže uveden výtah nejdůležitějších pojmů a definic. Studentovi by studium této kapitoly v opoře a zápisů z přednášky mělo trvat kolem 120 minut.

Pojmy k osvojení

- Výkon trestu odnětí svobody
- Diferenciace
- Nástupní a výstupní oddělení
- Komplexní zpráva o odsouzeném
- Kázeňské odměny a tresty
- Práva a povinnosti osob ve výkonu trestu odnětí svobody

8.1 Výkon trestu odnětí svobody

Do výkonu trestu odnětí svobody se přijímá odsouzený na základě **písemného nařízení výkonu trestu vyhotoveného soudem**.

Odsouzený může být umístěn **do jedné ze čtyř typů věznic** (vnější diferenciací – profilace věznic) pouze na základě rozhodnutí soudu. Jedná se o rozdělení odsouzených podle míry ostrahy, uplatňování bezpečnostních opatření a programů zacházení do věznice (více v následující kapitole):

- a) s dohledem (A),
- b) s dozorem (B),
- c) s ostrahou (C),
- d) se zvýšenou ostrahou (D).

Odsouzení se umísťují ve věznici odděleně podle následujících pravidel (dle § 7 zákona o výkonu trestu odnětí svobody):

- a) muži od žen,
- b) mladiství od dospělých,
- c) prvovězňáci od recidivistů,
- d) odsouzení za úmyslně spáchané trestné činy od odsouzených za trestné činy spáchané z nedbalosti,
- e) zvláště odsouzení, kteří mají duševní poruchu, poruchu chování, uložené ochranné léčení a zabezpečovací detenci,
- f) odsouzení trvale pracovní nezařaditelní od ostatních.

Od 1. 1. 2014 se budou navíc oddělovat i tzv. „velmi nebezpeční“ (výjimečný trest; ti, proti nimž je vedeno trestní stíhání pro zvláště závažný zločin spáchaný během výkonu vazby nebo výkonu trestu; odsouzený, který se v posledních pěti letech pokusil uprchnout nebo uprchl z výkonu vazby nebo výkonu trestu; u kterého lze důvodně předpokládat, že ohrozí bezpečnost jiných osob).

Diferenciační skupiny

Odsouzení jsou ve věznici zařazováni v rámci vnitřní diferenciaci do skupin, které tvoří lidé s podobnými zájmy, charakterem, stupněm narušenosti nebo profesí. Odsouzení z jedné diferenciační skupiny jsou zařazováni zpravidla na stejné pracoviště a ubytovny (Bajcura, 1999). Toto rozdělování odsouzených se nazývá **klasifikace**.

Ve věznicích jsou **tři prostupné skupiny vnitřní diferenciaci**, které tvoří ucelený systém pozitivní motivace. Úkolem vnitřní diferenciaci je prohloubit individualizovaný přístup k odsouzeným a motivovat je k pozitivním postojům k výkonu trestu odnětí svobody.

8.2 Nástupní a výstupní oddělení

Odsouzený je ubytován na **přijímacím oddělení**, kde pobývá přibližně jeden týden. Na tomto přijímacím oddělení je odsouzený podroben vstupní lékařské prohlídce. Je zde také seznámen se svými povinnostmi a právy podle zákona o výkonu trestu odnětí svobody, řádem výkonu trestu odnětí svobody a s vnitřním řádem věznice.

Poté je generálním ředitelstvím umístěn do konkrétní věznice – na **nástupní oddělení**, kde je vypracována komplexní zpráva o odsouzeném a stanoven program zacházení (Černíková, Makariusová, 1997).

Odsouzení, kteří mají být propuštěni z výkonu trestu odnětí svobody, a to zpravidla ti, kterým byl uložen trest na dobu delší než tři roky, se umísťují šest měsíců před propuštěním na **výstupní oddělení**. Účelem výstupního oddělení je připravovat odsouzené ke zvládnutí základních sebeobslužných a praktických činností pro samostatný způsob života na svobodě.

Poznámka

Vězeňská služba ČR vydává **časopis České vězeňství**, který je k dispozici na webových stránkách VS ČR. V prvním čísle roku 2013 byl v časopisu uveřejněn článek Bělíkové (2013, s. 16) „Jak funguje výstupní oddělení“.

„Výstupní oddělení bylo ve Věznici Kynšperk nad Ohří zřízeno v roce 2002. Tehdy mělo kapacitu šest míst. O osm let později kapacita vzrostla na současných jedenáct. Oddělení bylo zřízeno pro vězněné osoby, které se v rámci důležité fáze před očekávaným skončením výkonu trestu potřebují intenzivněji připravovat pro život na svobodě.

Do výstupního oddělení jsou zařazováni zpravidla odsouzení s trestem delším než tři roky, a to šest měsíců před plánovaným výstupem z výkonu trestu, případně pokud je u nich předpoklad podmíněného propuštění. Výběr odsouzených je také podmíněn jejich motivací a snahou na sobě před výstupem z výkonu trestu pracovat. Oddělení je proto vybaveno jinak než na běžném oddílu a specifická je i jeho činnost.

„Přestože je finanční situace současného vězeňství kritická, snažíme se pro naše svěřence dělat maximum, abychom zvýšili šance na jejich úspěšnou resocializaci,“ říká vychovatel Jindřich Kováč. „Naším zájmem je eliminovat nejrůznější bariéry a přispět k navázání prvního kontaktu čerstvě propuštěného vězně s úřady, které by mu vstup do civilního života usnadnily,“ vysvětluje vychovatel Kováč. „Pochopitelně si neděláme iluze, že zařazení odsouzeného na výstupní oddělení automaticky zaručuje jeho nekriminální budoucnost. Ovšem i kdyby se náš upřímný zájem proměnil ve skutečnost u jediného propuštěného vězně, stálo by to za to,“ dodává.

Příprava na život.

Snahou týmu je připravit odsouzené na plynulý přechod do civilního života. Prioritou zůstává, stejně jako u ostatních odsouzených, pracovní zařazení. Práce má nejen ekonomické aspekty, ale i psychologické a sociální. Je důležitá pro uchování, případně získání a prohlubování pracovních návyků. Odsouzení, kteří nejsou z nějakého důvodu pracovní zařazení, se podílejí na činnostech zabezpečujících chod věznice, vykonávají úklidové práce v areálu věznice, věnují se zahradnickým pracím nebo úklidu a zvelebování oddílu.

Jedním ze specifíků oddělení je větší rozsah akcí pořádaných mimo věznici. V rámci přípravy na bezproblémový přechod do civilního života navštěvují odsouzení nejrůznější instituce, na něž se po výstupu můžou obrátit o pomoc při zajištění ubytování nebo s nimiž se setkají při získávání zaměstnání. Standardní jsou již návštěvy úřadů práce, PMS, K-Centra nebo Armády spásy v Karlových Varech. Pro mnohé z nich je taková návštěva prvním opuštěním věznice po dlouhých letech.

Cílem těchto aktivit je seznámit budoucí svobodné občany s různými formami možné pomoci ze strany institucí k tomu určených. Odsouzení mohli navštívit například sociální odbor úřadu práce v Sokolově, kde hovořili se sociálním kurátorem. Dozvěděli se, jaké podmínky a kroky jsou třeba k tomu, aby získali jednorázový finanční příspěvek po propuštění. Byly jim podrobně objasněny možnosti rekvalifikačních kurzů, které by pro mnohé z nich mohly představovat

možnost uplatnění na trhu práce. Být zaměstnán je bezesporu jedním z nejdůležitějších předpokladů pro co nejsnazší začlenění do společnosti.

Mnoho odsouzených dostaly do výkonu trestu problémy s drogovou nebo alkoholovou závislostí, ať již přímo (výroba nebo distribuce drog), nebo nepřímo (např. krádeže za účelem obstarání si prostředků na nákup drog, jízda pod vlivem alkoholu apod.).

...

Rodina pomůže

U odsouzených z výstupního oddělení je ve větší míře navrhován institut přerušení výkonu trestu ke zmírnění neblahých důsledků věznění s cílem udržet a rozvíjet pozitivní sociální vazby se svými blízkými. Soudržnost rodiny a její podpora v náročné životní situaci je významná nejen v průběhu výkonu trestu, ale i v období, kdy se jedinec začleňuje zpět do občanské společnosti.

Odsouzení jsou v průběhu pobytu na výstupním oddělení motivováni k co nej-samostatnějšímu zabezpečení svých základních potřeb prostřednictvím rozvoje sebeobslužných aktivit. Jedná se o činnosti, které připomínají život mimo věznici. Při těchto aktivitách se odsouzení učí připravovat jednoduchá jídla, vyživají možnost praní, žehlení, opravy oděvů apod. K těmto účelům mají vězni k dispozici vybavenou kuchyňku, prádelnu se sušárnou, žehličku a šicí potřeby.

Za zmínku stojí i další speciálně výchovné aktivity, které jsou na výstupním oddělení realizovány. Patří mezi ně výcvikový program pod vedením sociální pracovníce, jejímž cílem je nejen teoreticky, ale i prakticky připravit odsouzené na přechod do civilního života. Součástí tohoto programu je nácvik vyplňování nejrůznějších tiskopisů a žádostí.

Neméně důležitou součástí programu zacházení jsou i zájmové aktivity, které mají za cíl rozvíjet schopnosti a dovednosti v oblasti trávení volného času tak, aby je tito jedinci byli schopni realizovat i po výkonu trestu v civilním životě a přinášeli jim pozitivní užitek a přínos v jejich rozvoji. Patří mezi ně především nejrůznější sportovní aktivity jak individuální, tak skupinové, které rozvíjí duševní a fyzické zdraví, snižují napětí a agresivitu a jedince učí dodržovat určitá pravidla, které jsou ve sportu jasně daná. Rozšířenou aktivitou je také Kroužek vaření a stolování, Klub náročného diváka a nejrůznější společenské hry. Pokud to roční období umožňuje, je zájem také o tzv. táborová odpoledne, kam patří opékání vuřtů a hra na kytaru, které u nich navozují pocit svobody a relaxace.“

8.3 Kázeňské odměny a tresty

Odsouzenému lze uložit odměnu, pokud řádně plní své povinnosti ve výkonu trestu. **Odměnami** dle § 45 zákona o výkonu trestu jsou:

- a) pochvala (vyslovena ústně – individuálně nebo před ostatními odsouzenými),
- b) mimořádné zvýšení doby trvání návštěv během jednoho kalendářního měsíce až na pět hodin (odsouzený má za normálních podmínek právo na 3 hodiny v měsíci),
- c) povolení jednorázového nákupu potravin a věcí osobní potřeby odsouzenému, který tyto nákupy jinak nemůže provádět,
- d) zvýšení kapesného nejvýše o jednu třetinu až na dobu 3 kalendářních měsíců,

- e) věcná nebo peněžitá odměna až do výše 1 000,- Kč,
- f) rozšíření osobního volna na sportovní, kulturní nebo jiné zájmové aktivity až na dobu jednoho měsíce (nesmí to být na úkor spánku, stravování, vycházek, hygieny),
- g) povolení opustit věznici až na 24 hodin v souvislosti s návštěvou nebo s programem zacházení,
- h) přerušování výkonu trestu (nejvyšší odměna, které může odsouzený dosáhnout).

Kázeňské tresty se dle § 46 zákona o výkonu trestu ukládají za kázeňské přeštky, kterými odsouzený porušuje stanovené předpisy ve výkonu trestu odnětí svobody. Kázeňskými tresty jsou:

- a) důtka (ústně vyslovena – individuálně nebo před kolektivem odsouzených),
- b) snížení kapesného nejvýše o jednu třetinu až na dobu 3 kalendářních měsíců,
- c) zákaz přijetí jednoho balíčku v kalendářním roce,
- d) pokuta až do výše 1 000,- Kč (tento kázeňský trest se ukládá odsouzenému za závažné nebo opakované přeštky; od 1. 1. 2014 bude pokuta až do výše 5 000,- Kč),
- e) propadnutí věci,
- f) umístění do uzavřeného oddělení až na 28 dnů, s výjimkou doby stanovené k plnění určených úkolů programu zacházení (uzavřené oddělení je umístěno zvlášť od místností, kde jsou ubytováni ostatní odsouzení),
- g) celodenní umístění do uzavřeného oddělení až na 20 dnů,
- h) umístění do samovazby až na 20 dnů,
- i) odnětí výhod vyplývajících z předchozí kázeňské odměny (Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů).

8.4 Práva a povinnosti osob ve výkonu trestu odnětí svobody

Práva a povinnosti osob ve výkonu trestu odnětí svobody jsou dána především jednotlivými ustanoveními zákona o výkonu trestu odnětí svobody (ZVTOS) a řádem výkonu trestu odnětí svobody (ŘVTOS). Podrobněji je pak daná problematika rozpracována ve vnitřním řádu věznic.

Základními právy jsou (dle § 15 až § 26 ZVTOS a § 15 až § 35 ŘVTOS):

- právo na osmihodinovou dobu ke spánku,
- právo na dobu potřebnou k osobní hygieně, úklidu, stravování,
- právo na nejméně jednodinovou vycházku denně,
- právo na přiměřené osobní volno,
- právo na lůžko a prostor pro uložení osobních věcí,
- právo na zdravotní péči,
- právo na tři hodiny během jednoho kalendářního měsíce na návštěvy (maximálně čtyř osob včetně nezletilých dětí),
- právo korespondence – přijímat a na svůj náklad odesílat písemná sdělení,

- právo dvakrát ročně (od 1. 1. 2014 1x za šest měsíců) přijmout balíček s potravinami a věcmi osobní potřeby (nárokový balíček do hmotnosti 5 kilogramů) a přijmout balíčky obsahující prádlo (oděv),
- právo na oděv a potřeby k realizaci programů zacházení,
- právo na duchovní a sociální služby, uspokojování kulturních potřeb,
- právo použít telefon (ke kontaktu s osobou blízkou),
- právo objednat si na svůj náklad denní tisk, časopisy a knihy,
- právo nákupu potravin a osobních potřeb v prodejně věznic,
- právo podávat stížnosti a žádosti příslušným orgánům a právo právní pomoci.

Mezi **povinnosti odsouzeného** dle zákona o výkonu trestu odnětí svobody (§ 28) náleží povinnost:

- dodržovat stanovený pořádek a kázeň,
- plnit pokyny a příkazy zaměstnanců Vězeňské služby,
- pracovat, pokud je mu přidělena práce,
- plnit program zacházení,
- nepoškozovat cizí majetek,
- dodržovat zásady slušného chování,
- podrobovat se osobní a lékařské prohlídce, prohlídce svých věcí,
- dodržovat zásady hygieny,
- dodržovat předpisy související s bezpečností a ochranou zdraví při práci.

Odsouzený **má zakázáno** navazovat nedovolené styky, vyrábět, přechovávat a konzumovat alkoholické nápoje a jiné návykové látky, dále pak předměty, které by mu mohly sloužit k útěku či poškodit zdraví, v jakékoliv formě podporovat národnostní, etnickou, sociální, náboženskou a rasovou nesnášenlivost, fašismus a podobná hnutí, hrát hry za účelem zisku, předstírat poruchu zdraví a tetovat sebe či jinou osobu (Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů).

Dozor nad dodržováním právních předpisů ve výkonu vazby i výkonu trestu odnětí svobody provádí státní zástupce krajského státního zastupitelství, vlastní kontrolu provádí i Vězeňská služba a osoby pověřené ministrem spravedlnosti.

Poznámka

Studenti si vyhledají a prostudují mezinárodní organizace, které se zabývají ochranou práv obviněných a odsouzených (např. Výbor pro lidská práva - Ženeva, Amnesty International - Londýn, pobočka v Praze apod.).

Kontrolní otázky

1. Uvedte základní legislativu upravující výkon trestu odnětí svobody.
2. K čemu slouží nástupní a výstupní oddělení?
3. Co je komplexní zpráva o odsouzeném?
4. Jaké jsou základní práva a povinnosti osob ve výkonu trestu, v jakých dokumentech jsou uvedena?
5. Jaký kázeňský trest či odměnu lze uložit odsouzenému?

Souhrn

Odsouzený může být umístěn do jedné ze čtyř typů věznic: s dohledem, s dozorem, s ostrahou a se zvýšenou ostrahou. Odsouzení se umísťují ve věznici odděleně podle určitých pravidel (diferenciace). Odsouzený je nejprve ubytován na nástupním oddělení, kde je vypracována komplexní zpráva o odsouzeném a stanoven program zacházení, při výstupu za určitých pravidel prochází výstupním oddělením.

Odsouzenému lze uložit odměnu či trest podle příslušné legislativy. Práva a povinnosti osob ve výkonu trestu odnětí svobody jsou dána především jednotlivými ustanoveními zákona o výkonu trestu odnětí svobody a řádem výkonu trestu odnětí svobody. Dozor nad dodržováním právních předpisů ve výkonu vazby i výkonu trestu odnětí svobody provádí státní zástupce, vlastní kontrolu provádí i Vězeňská služba a osoby pověřené ministrem spravedlnosti či další (mezinárodní) organizace.

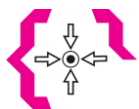

Literatura

- BAJCURA, Lubomír. *Práva vězně: od vazby po propuštění z trestu odnětí svobody*. 1. vyd. Praha: Grada, 1999. 158 s. Právo pro každého. ISBN 80-7169-555-6.
- BĚLÍKOVÁ, Petra. Jak funguje výstupní oddělení. *České vězeňství*, 1, 2013, s. 16. ISSN 1213-9297. Dostupné z: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/19/file/PDF/Ceske%20vezenstvi/2013/CV_1_2013.pdf.
- ČERNÍKOVÁ, Vratislava a MAKARIUSOVÁ, Vlasta. *Úvod do penologie*. Praha: Sociálně-právní institut, 1997. 113 s.
- Vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů. In: *Portál veřejné správy* [online]. [cit. 2013-02-18]. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=48255&fulltext=&nr=&part=&name=~C5~99~C3~A1d~20v~C3~BDkonu~20trestu~20odn~C4~9Bt~C3~AD~20svobody&rpp=15#local-content>.

- Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů. In: *Portál veřejné správy* [online]. [cit. 2013-02-18]. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&fulltext=&nr=&part=&name=z~C3~A1kon~20o~20v~C3~BDkonu~20trestu&rpp=15#seznam>.

9 TYPY VĚZNIC A JEJICH CHARAKTERISTIKA

Cíle

Cílem poslední kapitoly je seznámit studenty s typy věznic a stručně je charakterizovat, včetně věznic pro mladistvé.

Časová náročnost

Téma je přednášeno v rámci výuky v celém rozsahu. Níže uveden výtah nejdůležitějších pojmů a definic. Studentovi by studium této kapitoly v opoře a zápisků z přednášky mělo trvat kolem 120 minut.

Pojmy k osvojení

- Profilace věznic
- Vnitřní a vnější diferenciac
- Věznice s dohledem
- Věznice s dozorem
- Věznice s ostrahou
- Věznice se zvýšenou ostrahou
- Věznice pro mladistvé

9.1 Profilace věznic

Vězeňský systém je „uspořádaný celek, zahrnující obecné a zvláštní podmínky vězení ve veřejném zájmu, které jsou upraveny zákonem a prováděcími právními předpisy. Jeho charakter je určen sociální funkcí vězeňství se zřetelem na státní zřízení.“ (Popelka, 2011, s. 10.)

Vězeňská služba spravuje nejen věznice, ale i vazební věznice a ústavy pro výkon zabezpečovací detence.

Profilace věznic v České republice (dále jen věznic) se stanovuje na základě míry vnější ostrahy věznic, zajištění bezpečnosti a způsobu realizování programů zacházení. Jedná se o **vnější diferenciaci věznic** (vnější diferenciac výkonu trestu). O **vnitřní diferenciaci** mluvíme v souvislosti s individualizovaným zacházením s odsouzeným nebo skupinou odsouzených uvnitř konkrétní

věznice. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody zajišťuje čtyři základní typy věznic:

- a) s dohledem,
- b) s dozorem,
- c) s ostrahou a
- d) se zvýšenou ostrahou.

Vedle těchto základních typů věznic je zřízena **věznice pro mladistvé**.

Základní typy věznic a oddělení různých typů v rámci věznic jsou uvedeny v Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby (NGŘ) č. 21/2013, o vazebních věznicích a profilaci věznic Vězeňské služby České republiky.

Výlučně soud rozhoduje o tom, do jakého typu věznice bude odsouzený umístěn k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, a to podle trestního zákoníku (dle § 56 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník). Soud zpravidla zařadí do věznice:

- a) **s dohledem** pachatele, kterému byl uložen trest za přečin spáchaný z nedbalosti a který dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin,
- b) **s dozorem** pachatele, kterému byl uložen trest za přečin spáchaný z nedbalosti a který již byl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin, nebo pachatele, kterému byl uložen trest za úmyslný trestný čin ve výměře nepřevyšující tři léta a který dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin,
- c) **s ostrahou** pachatele, kterému byl trest uložen za úmyslný trestný čin a nejsou zároveň splněny podmínky pro umístění do věznice s dozorem nebo se zvýšenou ostrahou, a pachatele, který byl odsouzen pro přečin spáchaný z nedbalosti a nebyl zařazen do výkonu trestu odnětí svobody s dohledem nebo dozorem,
- d) **se zvýšenou ostrahou** pachatele, kterému byl uložen výjimečný trest, kterému byl uložen trest odnětí svobody za trestný čin spáchaný ve prospěch organizované zločinecké skupiny, kterému byl za zvlášť závažný zločin uložen trest odnětí svobody ve výměře nejméně osmi let nebo který byl odsouzen za úmyslný trestný čin a v posledních pěti letech uprchl z vazby nebo z výkonu trestu (Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů).

V dalším textu budou blíže představeny jednotlivé typy věznic, jejichž charakteristiku nalezneme v § 49 až § 55 řádu výkonu trestu odnětí svobody (Vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů).

Poznámka

*V České republice se v současnosti nachází **35 věznic, z toho 9 vazebních a dva detenční ústavy** (Mapa věznic, vazebních věznic a detenčních ústavů ČR, Vscr.cz).*

Věznice, vazební věznice a detenční ústavy v ČR

Věznice s dohledem

Ve věznici s dohledem se odsouzení pohybují bez omezení a pracují většinou na pracovištích mimo věznici. Ve volném čase se mohou se svolením ředitele věznice a s vystavenými propustkami s přesným udáním prostoru, ve kterém se budou vyskytovat, pohybovat i mimo věznici (bez doprovodu či s doprovodem zaměstnance VSČR). Především se účastní kulturních, sportovních či osvětových akcí, bohoslužeb či navštěvují zdravotnická a rehabilitační zařízení. Návštěvy odsouzených se uskutečňují zpravidla bez dohledu zaměstnanců Vězeňské služby. V souvislosti s návštěvou může ředitel věznice povolit odsouzenému jednou za dva týdny, aby na dobu 24 hodin věznici opustil. V těchto věznicích si mohou odsouzení uzamykat ložnice a v mimopracovní době nosit civilní oděv. Kontrolu a dohled nad činnostmi odsouzených provádí vychovatel, který je zároveň povinen provádět minimálně jednou týdně i kontrolu odsouzených na vnějších pracovištích.

Věznice s dozorem

Ve věznici s dozorem se odsouzení pohybují organizovaně pod dohledem zaměstnance Vězeňské služby, mohou však být výjimky – vybraní odsouzení se mohou na základě rozhodnutí ředitele věznice volně pohybovat po věznici. Odsouzení sice pracují na nestřežených pracovištích, nejčastěji umístěných mimo věznici, ale jsou v jednohodinových intervalech kontrolováni pověřeným zaměstnancem Vězeňské služby. Odsouzené s uděleným volným pohybem při plnění pracovních úkolů mimo věznici kontroluje zaměstnanec minimálně je-

denkrát týdně. V mimopracovní době se mohou za přítomnosti pracovníka Vězeňské služby účastnit akcí mimo věznici (pokud mají volný pohyb mimo věznici, je to bez doprovodu). Na společenských akcích, při bohoslužbách, v době návštěv a při sportu mohou nosit civilní oděv. Návštěvy se odehrávají zpravidla bez dohledu zaměstnance Vězeňské služby. V souvislosti s návštěvou může ředitel věznice odsouzenému jednou za měsíc povolit opuštění věznice až na dobu 24 hodin. Kontrolu nad odsouzenými provádí vychovatelé a dozorcí.

Věznice s ostrahou

V prostorách těchto věznic se odsouzení pohybují organizovaně pod dohledem zaměstnance Vězeňské služby a výjimečně při plnění pracovních aktivit mají vybraní odsouzení volný pohyb v prostorách věznice. Hlavní dveře ubytoven jsou při každém vstupu a výstupu uzamykány. Pracoviště jsou ve většině případů uvnitř věznice, popřípadě se jedná o střežená pracoviště mimo věznici, zvláště vybraní odsouzení mohou pracovat na nestřežených pracovištích mimo věznici. Dohled nad odsouzenými v pracovním procesu zajišťuje pověřený zaměstnanec Vězeňské služby v intervalech maximálně 45 minut. Návštěvy odsouzených jsou organizovány za dohledu zaměstnance Vězeňské služby.

Věznice se zvýšenou ostrahou

V tomto typu věznice se odsouzení pohybují pouze za přímého dohledu příslušníka Vězeňské služby. Odsouzení jsou zpravidla uzamykáni v celách, které jsou vybaveny hygienickým zařízením (záchodem a umyvadlem). Práci mohou odsouzení vykonávat v celách nebo na pracovištích uvnitř věznice, kde jsou kontrolováni zaměstnancem Vězeňské služby maximálně po 30 minutách. Vzhledem ke zpřísněné vnitřní bezpečnosti se návštěvy konají za dohledu příslušníka Vězeňské služby. Odsouzení se setkávají s jinými odsouzenými jen na organizovaných akcích ve společenských a kulturních místnostech.

Specializovaná oddělení

V rámci jedné věznice mohou být zřízena **oddělení různých typů**, přičemž ale nesmí být ohrožen účel výkonu trestu odnětí svobody. Například Věznice Pardubice je typem věznice s ostrahou, v jejímž rámci je zřízeno oddělení pro výkon trestu mladistvých, oddělení s dozorem, oddělení s ostrahou, oddělení specializované pro výkon trestu odsouzených trvale pracovní nezařaditelných ve věznici s dozorem a oddělení specializované pro výkon trestu odsouzených trvale pracovní nezařaditelných ve věznici s ostrahou.

9.2 Věznice pro mladistvé

Věznicí pro mladistvé je Věznice Všehrdy na Chomutovsku. Ve věznici pro mladistvé (či věznici pro dospělé pachatele s oddělením pro mladistvé) je zajištění vnitřní bezpečnosti až na drobné odchylky totožně s věznicí se zvýšenou ostrahou. Zacházení s mladistvými se výrazně liší od zacházení s dospělými. Musí se brát v úvahu především věkové a zájmové zvláštnosti, dále se přihlíží k tomu, zda mladiství netrpí nějakou poruchou osobnosti a nejsou-li drogově závislí.

Poznámka

„Věznice Všehrdy se nachází v severozápadní části České republiky v Ústeckém kraji, asi 6 km od města Chomutova, ve směru na Prahu. Je profilována jako věznice pro mladistvé odsouzené muže, trest odnětí svobody zde vykonávají i dospělí odsouzení muži v typu věznice s dohledem a dozorem.

Kapacita věznice činí 558 míst při zachování zákonné normy 4m² na osobu. Odsouzení jsou ubytováni na ložnicích 8 ubytoven. Dvě ubytovny jsou vyhrazeny pro mladistvé odsouzené muže. Ve věznici s dozorem je zřízeno specializované oddělení pro výkon trestu odsouzených s poruchou osobnosti a chování, způsobenou užíváním psychotropních látek. Odsouzení jsou zde zařazeni na základě vlastního rozhodnutí a podání žádosti o zařazení, kterou posoudí odborná komise a schvaluje ředitel věznice. Kapacita specializovaného oddělení je 43 míst...

Nedílnou součástí naplňování účelu výkonu trestu zejména u mladistvých odsouzených je vzdělávání, které věznice zajišťuje prostřednictvím Školského vzdělávacího střediska, které je jedním ze sedmi odloučených pracovišť Středního odborného učiliště Vězeňské služby (dále ŠVS). V průběhu let 1990-1997 byly postupně rozšířeny učební obory z jednoho na šest a po rekonstrukci bývalé výrobní haly Preciosy v roce 2005 bylo vzdělávání odsouzených navýšeno o sedmý učební obor. Ve věznici vznikl nový ucelený výukový komplex s kapacitou 150 žáků denního studia. V současné době zde studují odsouzení v 7 dvouletých učebních oborech (Stavební výroba, Květinářské a zelinářské práce, Provoz společného stravování, Strojírenská výroba, Zpracování dřeva, Elektrotechnická výroba a Malířské a natěračské práce). Souběžně s těmito učebními obory probíhají akreditované pětiměsíční kurzy. Dále se odsouzení mohou přihlásit do 7 neakreditovaných pětiměsíčních kurzů (např. Kurz výroby rozvaděčů, Malíř-natěrač, Práce na PC). Od 1. ledna roku 2009 je Střední odborné učiliště Vězeňské služby samostatnou organizační jednotkou a spolupráce mezi ŠVS a věznicí probíhá na základě uzavřené smlouvy. Vzájemné kompetence jsou stanoveny vnitřními předpisy Vězeňské služby České republiky...

Ve věznici jsou postupně, dle finančních prostředků, obnovovány některé bezpečnostní prvky, ať už se jedná o žiletkové oplocení, či umístění nového rentgenu na vstupu do věznice. Pozornost byla však zaměřena i na zlepšení estetiky věznice. V této souvislosti došlo k obnově dětského koutku na návštěvním sále a soudní místnosti, ve které probíhají každý týden veřejná zasedání o podmíněném propuštění. Velkou měrou se na těchto akcích podílelo školské

vzdělávací středisko, jehož žáci zhotovili i dřevěné hračky do dětského koutku.“
(Věznice Všehrdy. Charakteristika věznice, Vscr.cz).

Kontrolní otázky

1. Co označují pojmy profilace a diferenciaci věznic?
2. Uvedte a stručně popište základní druhy věznic včetně legislativy.
3. Charakterizujte věznice pro mladistvé, uveďte konkrétní věznici.

Souhrn

Profilace věznic v České republice se stanovuje na základě míry vnější ostrahy věznice, zajištění bezpečnosti a způsobu realizování programů zacházení. Jedná se o vnější diferenciaci věznic; o vnitřní diferenciaci mluvíme v souvislosti s individualizovaným zacházením s odsouzeným (skupinou odsouzených) uvnitř konkrétní věznice. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody zajišťuje čtyři základní typy věznic: s dohledem, s dozorem, s ostrahou a se zvýšenou ostrahou. Vedle těchto základních typů věznic je zřízena věznice pro mladistvé.

Literatura

- ČERNÍKOVÁ, Vladislava a kol. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. 244 s. Vysokoškolské učebnice. ISBN 978-80-7380-138-0.
- HÁLA, Jaroslav. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. 2., dopl. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. 183 s. Studia VŠERS; 12. ISBN 80-86708-30-6.
- Mapa věznic, vazebních věznic a detenčních ústavů ČR. In: Vscr.cz [online]. [cit. 2013-02-18]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/o-nas/zakladni-informace-4/mapa-veznic-vazebnich-veznic-a-detencnich-ustavu-cr-5401>.
- Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 21/2013, o vazebních věznicích a profilaci věznic Vězeňské služby České republiky.
- POPELKA, Jiří. *Penologie. Díl první*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. 95 s. Monografie. ISBN 978-80-244-2932-8.
- Věznice Všehrdy. Charakteristika věznice. In: Vscr.cz [online]. 2011 [cit. 2013-02-18]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/veznice-vsehrdy-96/o-nas-1634/zakladni-informace-151/>

- Vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů. In: *Portál veřejné správy* [online]. [cit. 2013-02-18]. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=48255&fulltext=&nr=&part=&name=~C5~99~C3~A1d~20v~C3~BDkonu~20trestu~20odn~C4~9Bt~C3~AD~20svobody&rpp=15#local-content>.
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: *Portál veřejné správy* [online]. [cit. 2013-02-18]. Dostupné z: <http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=68040&fulltext=&nr=&part=&name=trestn~C3~AD~20z~C3~A1kon~C3~ADk&rpp=15#local-content>.

10 VZOROVÝ SOUBOR OTÁZEK

1. Co je/bylo účelem trestu?

2. Kdy byl naposledy zrušen trest smrti (rok)?

3. Jak se organizačně člení VS ČR?
 - a)
 - b)
 - c)
 - d)
 - e)
 - f)
4. Co má na starosti správní služba a o koho se jedná?

5. Odsouzený má návštěvu jednou měsíčně v rozsahu:
 - 90 minut
 - 2 hodin
 - 3 hodin
 - 5 hodin
6. Vypište minimálně 6 úkolů VS ČR:

7. Můžeme udělit kázeňskou odměnu osobě ve výkonu vazby?
 - Ano
 - Ne

8. Vypište typy věznic a napište, kdo rozhoduje o zařazení odsouzeného do konkrétního typu:

9. O přeřazení odsouzeného rozhoduje:

- Ředitel věznice
- Soud
- Státní zástupce
- Dispečer generálního ředitelství
- Odsouzený

10. Může se kontrolovat vězňům jejich pošta bez omezení?

- Ano
- Ne

11. Co je odsouzeným ve VT zakázáno? (uved' alespoň 4 příklady)

12. Co je penologie?

13. Může nosit obviněný civilní oděv?

- Ano
- Ne

14. Do kdy můžeme datovat počátky české vězeňství?

15. Co je to presumpce nevinny?

16. Náš koncept trestu je vybudován na:

- Smíšené (slučovací) teorii
- Absolutní teorii
- Relativní teorii

17. Co je silent system?

18. Které právní dokumenty upravují VTOS? (uveď minimálně 2)

19. Vypiš základní typy vazby:

20. Vypiš 3 významné osobnosti zabývající se vězeňstvím (které jsme zmiňovali v přednáškách)